

HRANA:

Scurtă colecție de povestiri rurale

Irina Velicu, Anastasia Oprea, Hestia Delibas (editoare)

HRANA:
SCURTĂ COLECȚIE DE POVESTIRI
RURALE

**Irina Velicu, Anastasia Oprea,
Hestia Delibas (editoare)**

Cluj-Napoca
2022

Publicat de către:

Centre for Social Studies
University of Coimbra

Finanțatori:

Cofinanciado por:

Proiectul JUSTFOOD (POCI-01-0145-FEDER-29355-PTDC/GES-AMB/29355/2017) este co-finanțat în cadrul Programului Operațional Regional din Centru, Portugalia 2020, și Uniunea Europeană (FEDER – Fondul European de Dezvoltare Regională, prin COMPETE 2020 – Programul Operațional Competitivitate și Internaționalizare (POCI)) și prin fonduri naționale ale Republicii Portugheze prin FCT – Fundația pentru Știință și Tehnologie.

Editoare: Irina Velicu, Anastasia Oprea, Hestia Delibas

Echipa de cercetare JUSTFOOD: Irina Velicu (cercetătoare principală), Stefania Barca (co-cercetătoare principală), Andreea Orezeanu, Rita Calvário, Anastasia Oprea, Irina Castro, Hestia Delibas, Sérgio Pedro.

Foto copertă: Patricia Marina Toma

Traducătoare: Anastasia Oprea

Tehnoredactare: Cristian-Dan Grecu

ISBN: 978-973-0-37457-5

CUPRINS

Prefață.	5
Introducere.	7
Stela: „Țara noastră încă mai are țărani”	10
Luminița: „Pământul îți dă de mâncare, să nu vindem pământul!”	16
Gheorghe: „Sunt țăran care cultivă legume, mâncare pentru existența mea”	21
Eliseu: „Agricultura se naște în oameni încă de la o vârstă fragedă”	31
Ion: „Am avut libertate, am avut tot, da' nu am avut acoperiș deasupra capului”	37
Dragoș: „Țăranul reușea să facă totul eficient!”	42
Eugen: „Eu încerc să simplific viața fermierului, pentru că nu găsești forță de muncă” . . .	51
Bogdan: „În permacultură, tu crești pământ!” .	61
Iulia: „Să calc pe iarbă și să văd cerul deasupra capului”	70

- Bianca:** „Era mult mai ușor când satul era mai populat...” 79
- Vasco:** „În mediul urban nu am avut parte niciodată de o astfel de solidaritate!” 84
- Brîndușa:** „Să lucrăm către crearea unui statut al țăranului, care să protejeze ocupația asta” . 92
- Sara:** „Hrana este legătura cea mai directă cu supraviețuirea noastră!” 105
- Fernanda:** „Agricultura la scară mică hrănește lumea!” 112

PREFAȚĂ

Când mi-am propus să scriu proiectul JUSTFOOD nu mi-am imaginat că mă va aduce mai aproape de familia mea: mama mea s-a născut și a crescut la țară, în comuna Uliești din județul Dâmbovița. A învățat să facă mămăligă la vârsta de 12 ani pentru cei 11 frați și surori. Își aduce aminte cu bucurie de acele vremuri, în care laptele, mămăliga, fructele și legumele erau bogățiile cele mai de preț. Repetă obsesiv, chiar și acum, la vârsta de 77 de ani, *“Cum au crescut părinții mei 12 copii fără să aibă nici un ban, doar din munca pământului?”*. Mama avea doar 16 ani când a fost nevoită să meargă la București — pământul nu mai era de ajuns în contextul industrializării și al colectivizării socialiste. Amintirile ei și veșnica navetă de weekend între oraș și “la țară” mi-au marcat copilăria. Proiectul JUSTFOOD (Mâncare justă, în română) a fost mereu în capul meu, inconștient, și are un sens personal, anume pentru a mă ajuta să înțeleg mai bine ce înseamnă a fii țăran pentru cei care continuă să se autodefinească așa, inclusiv mama mea. M-am confruntat cu întrebări despre rolul și soarta țăranilor pe acest pământ, întrebări pentru care încă se mai caută răspunsuri. O observație minunată este că încă se mai găsesc țărani aproape peste tot, sau

oameni tineri interesați de munca pământului. Cei pe care i-am ascultat în urma interviurilor atent colectate de Andreea OGREZEANU și Rita CALVARIO în cadrul proiectului de cercetare mi-au reamintit de poveștile mamei despre bucuriile și durerile muncii pământului.

Mulțumiri tuturor celor care mi-au încurajat această căutare, în primul rând mamei mele pentru inspirație, mentorilor mei, profesoara Stefania BARCA și profesorul Mike SHAPIRO, precum și colegelor mele pentru munca depusă în cadrul proiectului — Andreea OGREZEANU, Rita CALVARIO, Irina CASTRO. Nu în ultimul rând, le mulțumesc membrilor Eco Rurales care ne-au susținut: Raluca DAN, Ramona DOMINICIOIU, Attila SZOCS-BORUSS, și tuturor aceluia care și-au împărtășit poveștile de viață. Proiectul a fost susținut financiar de FEDER - European Regional Development Fund prin COMPETE 2020 - Competitiveness and Internationalization Operational Program „POCI-01-0145-FEDER-029355”, precum și de FCT - Foundation for Science and Technology, PTDC/ GES-AMB/29355/2017.

Irina Velicu

INTRODUCERE

Munca țăranilor nu este doar o realitate trecută: în prezent, 2,5 miliarde de locuitori din mediul rural din întreaga lume trăiesc din agricultura de subsistență, utilizând un sfert din pământul lumii și producând peste jumătate din alimentele consumate în întreaga lume. Traume istorice au destabilizat populațiile rurale și practicile lor alimentare locale, de la războaie până la industrializare și liberalizare. Totuși, hrana produsă în mod tradițional a susținut viața satelor și a populațiilor din timpuri ancestrale, simbolizând securitate, comunitate și autonomie. În ciuda acestui fapt, dificultatea actuală principală este că țăranii sunt într-o situație de dependență structurală în raport cu corporații precum Monsanto sau DuPont, care încearcă agresiv să-i împiedice să se auto-aprovizioneze cu mijloacele de producție de bază, anume pământul și sămânța. *La nivel global, decidenții trebuie să realizeze că umanitatea nu poate trăi sustenabil în viitor fără a confrunța aceste structuri economice care reproduc inegalitatea, precari-tatea, marginalizarea, și suferința intergenerațională.*

Povestirile culese în această carte ne arată cum trăiesc țăranii din România și Portugalia în confruntarea lor de o viață cu structuri ostile. Am încercat aici să redăm diverse

experiențe contemporane ale țăranilor, situații și percepții diferite asupra a ceea ce înseamnă să fii țăran sau agricultor la scară mică în zilele noastre, marcate de “urbanizare planetară”. În cele 14 povestiri scurte prezentate aici sumarizăm lungile discuții cu cei 68 de țărani intervievați, și scoatem în evidență similaritățile și deosebirile în experiențele țăranilor din cele două țări. A fost clar pentru noi că se observă un leitmotiv, acela al sentimentului de „luptă cu sistemul”, o continuă străduință de a păstra modul de viață. Un mod de viață care presupune a lucra pământul și a păstra anumite mijloace de subsistență nu doar din motive economice, ci și pentru că „pământul ne hrănește”, pentru că pământul îți oferă libertate, autonomie, spiritualitate, comunitate, securitate. Așa cum se poate citi încă din titlurile povestirilor — citate directe din poveștile de viață împărtășite — țăranii continuă să se autodefinească în relație strânsă cu ceea ce îi reprezintă, și anume dragostea pentru pământ, animale, muncă, colectivitate, spiritualitate, strămoși.

Țăranii care ne vorbesc aici au ales să devină membrii ai unor organizații țărănești asociate unor mișcări globale, cum ar fi Via Campesina. Acestea, după mai mult de 20 de ani de eforturi diplomatice, au reușit să producă **Declarația Organizației Națiunilor Unite privind Drepturile țăranilor și a altor persoane care lucrează în zonele rurale** (UNDROP, adoptată în 2018). Aceasta Declarație, care va trebui să fie respectată de statele naționale în viitor, revoluționează drepturilor

țăranilor ca drepturi ale omului: în primul rând, acceptând faptul că și comunitățile locale, la nivel colectiv, pot fi deținătoare legitime de drepturi, și, în plus, recunoscându-le dreptul la resurse naturale precum semințele și pământul. Activismul țăranilor are astfel relevanță globală, universală.

Dintre cele 28 de drepturi și libertăți fundamentale ale țăranilor menționăm: dreptul la *resurse naturale și dezvoltare*, dreptul la *egalitate și recunoaștere*; dreptul la *pământ și semințe*; dreptul la *muncă decentă, mijloace de producție și venit decent*; dreptul la *sănătate, securitate socială, locuire, educație*; dreptul la *un mediu sănătos și un sistem de apă potabilă*; dreptul la *diversitate biologică, acces la justiție, informație, participare și asociere, precum și dreptul la cunoaștere tradițională*. Un drept fundamental este dreptul la semințe — a menține, controla și dezvolta propriile semințe și cunoștințe — și care obligă statele să îndeplinească aceste drepturi și să susțină sistemele de semințe țărănești.

STELA: „ȚARA NOASTRĂ ÎNCĂ MAI ARE ȚĂRANI”

Stela Zămoiu din Dâmbroca, județul Buzău, a devenit „salvatoare de semințe” și membră a Comitetului de coordonare al asociației Eco Ruralis după moartea fratelui ei, care a convins-o să se alăture luptei pentru păstrarea și reproducerea semințelor locale, țărănești.

Țara noastră și Bulgaria sunt singurele din Uniunea Europeană care mai au încă țărani. Pentru că în Uniunea Europeană nu există țărani, doar ONG-uri mari, și asta cred că vor să facă ei și cu pesta porcină. Du-te în Italia. Am lucrat acolo atâta timp, dar eu nu am văzut la nimeni în grădină un porc, o găină sau o rață! Și cam așa vor să ne facă și pe noi. Să nu mai creștem nimic noi țărani, să ne ducem la supermarket să ne luăm de toate. Asta este toată mânăria și la Uniunea Europeană. Eu asta gândesc ca o simplă țărăncă!

Mă ajută foarte mult să fiu în asociație, în modul de a gândi și de a munci, de a nu mă lăsa de agricultură, de a nu îmi vinde pământul, de a avea dreptul la foarte multe lucruri pe care nici nu le știam. Fiind în asociația Eco Ruralis care sprijină țărani, ne luptăm foarte mult – eu făcând parte și din Comitetul de coordonare al Eco

Ruralis. Fiecare membru are o adresă poștală, iar asociația când are ceva de spus – suntem aproape 10.000 de membrii – dă un mail care ajunge la toate adresele asociației, toate rapoartele, tot ce se discută, ajunge la toată lumea. Sunt mulți oameni în asociația noastră care ne ajută, ca cei de la Cutia Țăranului sau ASAT.

În Eco Ruralis am intrat datorită fratelui meu, care a decedat. El a găsit asociația Eco Ruralis, și acolo, noi fiind țărani de când ne știm, mă întrebă: „Sor-meo, ești de acord să intrăm în asociația asta Eco Ruralis și să salvăm semințele?”. Că noi aveam multe, și apoi am mai adunat între timp și din alte județe, am făcut schimb, aducea de pe unde pleca, din Italia, din Grecia. Și după aia ce zice, „n-ar fi bine să facem și noi așa ceva, să salvăm semințele, că tot grădinărim? Voi tot grădinăriți”.

Și așa am intrat în această Asociație. Fratele meu era cu plecările și cu toate cele, iar eu eram cu fata, cu munca. Noi munceam, făceam semințele, le salvam, el le colecta. Așa aducea, a adus de exemplu roșii din Deva, roșii din Piatra Neamț, a strâns mai multe. Ce am avut al nostru, de Buzău, a fost al nostru, dar am adus din mai multe județe ale țării. Și intrând în Asociație din 2009, fiind și producători de semințe, nu ne-am așteptat la multe, dar să știi că am evoluat foarte mult, și Asociația pe noi ne-a ajutat, ne ajută, eu distribui în fiecare an. Am învățat încet încet, dar sigur. Noi ne-am axat pe semințe, că noi asta am fost și asta am făcut. Am 200 de soiuri, și nu e nimic modificat genetic, totul este natural, nu dau cu erbicid,

dau îngrășământ, găinaț de găină, cenușă, var – totul este natural.

Iar prin Asociație luptăm pentru drepturile țăranilor, pentru noi, micii producători, ca să avem și noi subvenții, că degeaba au doar ONG-urile mari și noi nimic. Muncim și noi și cred că mâncarea noastră este mult mai sănătoasă decât a lor. La ei sunt lanțurile mari care alimentează supermarketurile, noi nu putem să facem față pentru supermarket, pentru că nu suntem formați în asociații.

Eu mă axez doar pe semințe, din ce rămâne de la fiecare în parte, eu îmi fac pentru mine, dulcețuri, suc de roșii, bulion și tot așa. Mai colaborăm cu grupul Semințe cu Suflet.

Noi luptăm pentru semințele astea țărănești ca să le putem păstra, ca să le putem lăsa copiilor noștri – cum ni le-au lăsat și nouă bunicii noștri – așa cum sunt ele. Nu modificate genetic. Cele bio sunt bio – și ale mele tot bio sunt, că eu nu am folosit îngrășăminte chimice. Dar nu am banii necesari să mă duc să le fac bio [prin certificare]. Din ceea ce observ eu, toată lumea care s-a mutat la țară în ultima vreme vrea să mănânce sănătos, și foarte mult comandă tomatele noastre cu gust, tomatele noastre pe care le mâncai singure în mână așa, cu sare, ăsta este gustul de altă dată. Iar acum să te duci să iei o roșie din supermarket să o mănânci cu sare nu poți, pentru că este foarte tare iar unele au și ceară, unele sunt stropite mult prea mult ca să poată să reziste atâta timp la raft, v-am spus, ale noastre nu rezistă.

Cei cu bani mulți au acces la mâncare sănătoasă în România. Țăranul nostru mănâncă ce e mai ieftin, parizer, crenvurști, iar bio mănâncă doar cei cu sute de milioane în portofel. Noi mănâcăm că avem în beci, și ne punem pentru iarnă, ne facem tot ce ne trebuie, cu toate că mai zicăștia că o să ne numere și ouăle de la găină, dar poate nu o fi chiar așa. Atâta timp cât știi să te gospodărești – adică dacă eu am în curte fântână și tot ce îmi trebuie, de ce n-aș pune eu pentru mine? Cumpăr acum că e iarnă, și trebuie să mai iei un ardei, copiii trebuie să mănânce, dar până la Crăciun am avut mere în beci din livadă, dovlecii i-am răzuit și i-am băgat în congelator să fac plăcintă sănătoasă acum primăvara.

Eu sunt un fel de oaia neagră a satului. Toată lumea care face răsaduri în satul ăsta, sunt cu semințe de la ONG-uri, care sunt modificate genetic, sunt de la proiecte europene care nu îți dau dreptul să iei sămânță țărănească, îți impune să iei din Franța, din Belgia, din alte țări. Ca să certific un soi te costă 10-12.000 de euro. Adică nu îți permite stațiunea de cercetare a întregii țări să certifice un soi, mai și durează 2-3 ani, dai și o taxă de milioane, de mii de euro pe lună ca să îți faci teste la soi, tu ca simplu țăran, ce să faci?

De când mă știu, mamaia mea păstra semințele într-un paner, și avea acolo legate cu multe noduri multe batiste, și o întrebam: „Mamaie, ce ai aicea? — Sămânță de leuștean pentru la anu’, sămânță de pătrunjel pentru la anu’, sămânță de salată, sămânță de ștevie”. Și ea întotdeauna

avea semințele, pe vremea aia nu erau atâtea semințe la magazine ca acum, fiecare își păstra. Și așa am învățat eu de la mamaia, eu am fost cu bunica mea la piață pe vremea lui Ceaușescu.

Aveam alea 12 arii care se dădeau, iar noi ne puneam grădina pe aia. Neavând atâta timp, cum mama și tata erau la bufet, puneau tutun. Tot satul punea tutun. Ne puneam ridichi primăvara, ne duceam la piață cu ele. Apoi ardeiul iute, că ăla se pune mai târziu în iulie, luna lui Drăgaica. Și așa am învățat să orânduiesc toate culturile, de copil.

Și practic așa am învățat de la bunica, de la mama, cum să recoltăm semințele. Deci am ardei iute bulgăresc, nemțesc, ceaclama, toate astea le am de pe vremea lui Ceaușescu. De aici am învățat eu a recolta și a păstra semințele, de la roșiile cele mai frumoase, de la ardeiul cel mai frumos, de la tot ce e frumos, ca să iasă o sămânță sănătoasă, și să iasă și încrucișarea între ele, adică care nu se corcesc, care nu se polenizează. Și toată lumea știe din satul ăsta să facă asta, majoritatea au lucrat la Sere și solarii aici. Dar acum li se pare mai comod să ia un plic cu o ilustrată mai frumoasă, mai strălucitoare, decât să-și ia semințele de la propria legumă.

Într-un fel, este foarte mult de muncă, și de vreo 2 ani m-am cam cocoșat așa, mi-au apărut foarte multe varice de la stat în picioare, pompă în cârcă – nu e ușor să stropesc, chiar cu ceai de urzică macerat, cum facem noi, nu e ușor să ții pompa, eu sunt singura care stropesc și știu și când să stropesc.

Acum totul e pe nivelul de producție, nu pe nivelul de trai, pe a face puțin și bun. Mult și prost, despre asta e tot acum. Și ne uităm la cer, dacă Doamne-Doamne ne ajută, facem ceva anul ăsta, dacă nu, nu.

Cred că e o problemă că sunt toate soiuri, și nu sunt modificate genetic, văd că astea au întâietate și pe urmă astea naturale. Automat muncești mai mult și iese mai puțină cantitate, și fiind bio sunt și mai scumpe. Am spus și la București când am fost și am dat interviu: cică să mergem să vedem în piață dacă e ceva românesc – zic, Doamnă, nu e nimic românesc acum, totul este adus din străinătate, să reziste la raft. Ale noastre românești nu rezistă la raft mai mult de 3 zile, a 3-a zi s-au făcut borș”.

E bine să se facă piețe țărănești, târguri din astea tradiționale – așa e și cu mâncarea noastră românească, care e foarte foarte sănătoasă în comparație cu cea din supermarket.

LUMINIȚA: „PĂMÂNTUL ÎȚI DĂ DE MÂNCARE, SĂ NU VINDEM PĂMÂNTUL!”

Luminița Poujade, din satul Cheglevici, județul Timiș s-a născut la București, a lucrat ca asistentă medicală în Franța și a devenit pasionată de roșii. Întorcându-se în România, s-a apucat de agricultură, a contribuit la dezvoltarea grupului Semințe cu suflet, și are acum una dintre cele mai mari colecții de soiuri de tomate din România.

Nu știam absolut nimic. La București nu am avut nici balcon și nici nu am crescut vreo roșie în ghiveci, sau alte plante. E păcat dacă ai spațiu și grădină să nu încerci să cultivi, la început poate mai puțin, dar să încerci. Pe toată lumea sfătuiesc dacă se mută și au un petec de pământ, să încerce o salată, un pătrunjel, o roșie, un castravete. Au cu totul alt gust față de cele pe care le găsim în supermarketuri sau chiar și la piață.

Cel mai mult m-a inspirat vizita mea la o sărbătoare a lor de roșii din Franța, unde am văzut pe un stand 1500 de varietăți de roșii, de toate culorile, formele, și gusturile, și mi-am dorit și eu să îmi fac o colecție personală și să caut anumite varietăți deosebite. Deja am semințe cam de la 300 de varietăți pe care le-am avut în grădină. În fiecare

an păstrez câteva soiuri care mi-au plăcut deosebit și le pun din nou, restul sunt varietăți noi, și în fiecare an pun alte varietăți.

Avem noroc de pământ foarte bun de cultivat, chiar dacă sunt foarte multe buruieni. În afară de cenușa pe care am avut-o până acum 2 ani de la centrala termică, eu nu am pus nimic în grădină. Nu folosesc încă îngrășăminte, sunt 6 ani de când cultiv pe același teren fără adaosuri și dă rezultate.

Mi-am scos un certificat de producător, chiar dacă nu sunt un mare producător. Nu știu ce implică la nivelul taxelor și impozitelor pentru micii grădinari, să zicem așa, nici măcar producători. Ceea ce ar trebui să înțeleagă lumea este că este o muncă titanică grădinăritul, nu e o joacă sau un hobby, până la urmă. Și ca atare ar trebui respectat, să își dea seama să aprecieze prețul pe care îl plătesc.

Mă întreb dacă pe cei care ne conduc îi interesează sau nu treaba asta. Pentru că, așa cum bine știi, după Revoluție s-a dat pământul înapoi țăranilor. Ok, până aicea totu-i bun, dar nu s-au acordat credite, nu s-a făcut nimic ca acei oameni să poată lucra acel pământ. Și ajungem acum să-l arăm cu plugul, cum lucram acum câteva sute de ani. Deci, de ce au vândut mulți țărani terenul? Pentru că nu au avut ce să facă cu el. Una, pentru că ei importă tot felul. Avem destule mere în România, de ce mâncăm mere de import sau alte legume de import? De exemplu, Franța încearcă să mănânce fructe și legume

locale, produse în Franța și nu importate, aicea ar trebui să încercăm să mâncăm lucruri din România, produse în România și nu produse în alte țări. Care vin cu un preț de nimic.

La mentalitatea celor care ne conduc ar trebui umblat. Să acorde un pic de atenție și respect țăranului. Dacă zice cineva „ești țăran”, nu trebuie să fie o jignire. Trebuie să fim mândri! Dacă ești țăran, tu produci mâncarea celorlalți, nu? Deci cred că aicea ar trebui să intervină și să respecte în primul rând țăranii pentru munca lor. Pentru băcăturile din palmă și cocoșele rupte în grădină. Dar din păcate nu sunt ajutați. Și cei care cultivă grâu și alte produse primesc mai nimic pe ele și atunci se lasă păgubași. Și-și vând terenurile. Și aici în zonă, majoritatea terenurilor sunt cumpărate de americani și de italieni care le lucrează cu pesticide și cu toate prostiile.

Cred că n-au nici un interes pentru că toate astea merg mână în mână și cu astea farmaceuticele. În loc să încerci să te tratezi cu anumite lucruri din natură, băgăm medicamente la greu în noi pentru orice. Îți face bine pe o parte și pe altă parte te distruge. De pierdut, pierdem noi, oamenii de rând. Suntem nevoiți să cumpărăm toate mizeriile din magazin. Nu poate să vină un om, nu spun neapărat un țăran, care să producă, 10 kilograme de roșii, și să le vândă cu 1 leu cincizeci la piață. Numai apa pe care a folosit-o să ude grădina costă mai mult decât kilogramul de roșii pe care l-a dus la piață. Și atunci, unde este beneficiul lui? Mulți încearcă să

utilizeze produse chimice și hibridi tocmai ca să aibe un mic profit.

În primul rând, cred că e lipsa respectului vizavi de țăran. Dacă țăranul produce și e bogat, înseamnă că și noi suntem bogați. Dar dacă el nu produce mai nimic, sau cu ce produce nu câștigă nimica, atuncia nici noi nu câștigăm absolut nimic. Tatăl meu avea o vorbă: „să nu vindem pământul, că pământul îți dă de mâncare”. Na, uite că stă acolo. Pământul nu l-am vândut, dar nici de mâncare nu a produs.

Ar trebui încurajați micii producători și să existe un sistem birocratic mai simplu. Te împiedici de atâtea hârțtii, hârțtoage și semnături. Deci trebuie încurajată într-un fel agricultura asta ecologică în primul rând prin calitatea produselor și nu cantitatea. Dar există soluția, ca ceea ce am făcut noi cu grupul Semințe cu suflet. Am făcut piețe în majoritatea orașelor din țară și am dăruit semințe ca ei să-și producă la ei în grădină și să le dea mai departe și să-și păstreze semințele respective. Și am făcut asta pe cheltuiala noastră. Nu avem niciun fel de sponsorizare. Noi ne deplasăm pe banii noștri și ne ducem și dăruim semințele. Tot ce producem în grădină, semințele pe care le adunăm, le dăruim. Asta e o modalitate ca oamenii să conștientizeze și să nu mai cumpere știu eu ce, ci să vină la piețele astea să-și ia, dar să le și păstreze să le pună în grădină.

Probabil ar trebui să se lege niște conexiuni între consumatori și producători. Mai ales acumă că există

Facebook, există internet — oricum ai mai multe contacte decât aveai până acum. De exemplu, în București există Ograda lui Mihai. S-a mutat la țară, lângă București și și-a făcut un lanț de clienți direcți pe care îi aprovizionează nu știu de câte ori pe săptămână. Se duce și livrează la domiciliu. Așa se pot ajuta între ei. Altfel nu văd ce soluții. Nu-și dorește nimeni ca țăranul să devină bogat. Sau ar trebui să se unească doi, trei dintr-un sat să se ajute și la treabă, să meargă cu rândul la livrat pentru că nu poți să fii și în grădină și să livrezi. Deci poate așa cumva. Numai că trebuie să se unească oameni care sunt muncitori, că dacă unul muncește și altul doarme, n-ai făcut nimica. Cred că asta ar fi o soluție totuși.

Oamenii trebuie să devină conștienți, și cei care stau la țară, că sunt și păstrători de semințe, care an de an își păstrează semințele. Roșiile pe care le-am avut în grădină, roșiile mele, au să le lase oamenii să învețe cum se recoltează și cum se păstrează semințele. De exemplu, semințele se pot păstra în congelator, și în 10 ani poate se găsește o metodă de a păstra timp îndelungat orice soi pentru sămânță. În Franța se organizează Festivalul recoltei, și cred că trebuie început și la noi din școli, cu copiii. Uite, chiar în cazul liceului, au pus plante medicinale, câteva fire de roșii, iar eu le-am dat semințe. Cred că ar trebui în primul rând de la grădiniță, câteva semințe, 3 pahare de plastic și turbă și să-i învețe pe copii să semene și să îngrijească ceva mai serios și așa învață.

GHEORGHE: „SUNT ȚĂRAN CARE CULTIVĂ LEGUME, MÂNCARE PENTRU EXISTENȚA MEA”

Gheorghe Stanciu din comuna Ciolpani, județul Ilfov, este pensionar, iar pasiunea pentru agricultură i-a dat ghes să continue cu munca în grădină și să intre în ASAT (Asociația pentru susținerea agriculturii țărănești).

M-am născut acolo, în comuna Ciolpani, acolo am crescut, acolo am făcut școala. Liceul l-am făcut la zi, secția real, tot lângă comuna mea, la Snagov. Pe urmă am profesat meseria de contabil și de când am ieșit la pensie practic agricultura. De când eram copil am făcut și agricultură. Părinții erau țărani, se ocupau numai cu agricultura și fără să vreau, am învățat și eu tainele multor culturi, inclusiv legumele, că părinții puneau toate legumele de strictă necesitate în curte. În anii '60 nu erau magazine ca acum să poți să cumperi, fiecare familie își punea acolo în grădină ce știa că are nevoie, ceapă, usturoi, roșii, și din alea își gătea mâncarea zilnic și am învățat fără să vreau toate astea de când eram mic. Și am făcut, să zic așa agricultură, adică am cultivat legume și plante și când aveam serviciu.

După programul de opt ore veneam acasă și intram la schimbul doi. Sau mă odihneam activ, cum fac japonezii. Și

lucram la grădină până seara, de nu mai vedeam. Puneam pentru mine, dar puneam și să vând. Că din ,82 am avut și trei copii, soția nu avea serviciu și îmi era greu. Și eram forțat să pun și grădină, ca să îmi mai asigur niște venituri, să pot să fac față cu cheltuielile. Și puneam anumite culturi, mergeam pe vremea aia la piață, mergeam și le vindeam cu soția, că ea mai știa. Și după ce m-am pensionat, mă ocup numai de asta, și îmi place.

Și singur am învățat, singur. Am mai și citit unde nu știam, am mai și întrebat anumite lucruri, că nu le știi pe toate, dar dacă îți place ceva, înveți. Mie mi-a plăcut și am dorit să fac asta în primul rând pentru familia mea, pentru mine.

Nu am utilaje, nu am nimic, am numai animale, un cal cu care mai fac treabă. Greutăți am cu lucrările agricole, pentru arat trebuie să apelez la alții care au utilaje și e foarte scump. Și aratul, și discitul, și semănatul, și pregătirea terenului cu freza, toate sunt foarte scumpe, și nici nu vin când ai nevoie, trebuie să umbli să te rogi de ei. Nu am posibilitatea să îmi iau eu un tractoraș să fie al meu, să-mi fac eu și arătura și ce mai trebuie, abia am reușit să îmi iau o motosapă să pregătesc terenul după ce arcuim. Aș mai putea și cu calul, dar cu calul poți numai suprafețe mici. Și e problemă că soția nu poate să mâne calul, trebuie să caut oameni cu ziua și nu găsim, ca să mâne calul pe suprafețe mai mici. Mai ales în solar, acolo ar numai cu calul. O mie de metrii pătrați ar numai cu calul, că nu poate să între tractorul, și pe urmă bag freza să pregătesc. Deci asta e cea mai mare dificultate pentru

mine, că nu am utilaje. Restul lucrărilor le fac, ușurel așa. Când obosesc ne oprim, mai ne odihnim, iar noaptea am lumini, la zece, unșpe, doișpe noaptea, mai facem anumite lucrări în solar. Că nu poți să le răzbec pe toate așa, de unul singur, soția nu mai poate că e bolnavă și mai mult eu le fac.

Lucrez în fiecare zi de dimineață până noaptea. Că sunt anumite culturi sau anumite lucrări pe care trebuie să le faci, nu poți să le lași. Dacă ai întârziat la o cultură câteva zile, gata, ai ratat-o, e compromisă. Am și un grafic: între cinci și zece astea trebuie semănate, astea trebuie plantate, pe fiecare lună. De atâția ani mi-am făcut, că mai uiți. Începând din ianuarie până în decembrie. Mă simt bine făcând munca asta, îmi face bine, mă recreez. Mă recreez că am lucrat numai contabilitate, iar acum mă simt mai bine, mai bine decât la birou, făcând contabilitate și fiind stresat.

Copiii mă ceartă mereu să mă las, că nu mai sunt eu în stare, că sunt bătrân. Dar eu îmi văd de treabă, eu mă simt bine, lucrez, mă calmez, nu mă mai enervez. Eu mă duc dimineața și uit să viu, mai vine soția și mă strigă „Hai să mănânci, hai la masă!”. Eu când m-am apucat de treabă uit de toate. Mă apuc, și trece timpul fără să-mi dau seama, mai umblu, greblez, scot cu mâna rădăcina la planta aia, la alta trebuie să-i rup frunza sau să o cureți și tot așa.

Grădina mea are patru mii de metrii patrați, din care cultiv cam 3000, că restul e curtea cu casa. Mai am lângă

curtea mea de 4000 de metri, 10000 de metri luați de la vecinii de acolo. Totul folosesc numai pentru ASAT. Și când se termină o cultură și trece perioada ei, cu o săptămână, două înainte îi anunț pe dâșii că cine vrea, pot să vină acuma cu o săptămână înainte să-și culeagă. Și care vrea vine și își culege pentru iarnă. Nu vreau să vând, vreau să am numai lucru bun, să am de unde să aleg ca să aduc la dâșii. Și pun soiuri de astea sau legume mai mult de-ale noastre, locale, cu sămânța luată de mine și nu sunt așa productive ca astea de afară.

Eu am avut mai puține semințe, dar am luat mai ales de la femei bătrâne, am acolo, scrise: Nașa Fica, roșii Nașa Fica, roșii Flori Piscu 3, că satul meu e Piscu, roșii tanti Leana, am pe fiecare. Și e numai pentru ASAT, pentru consumatorii mei, cu care am contract. Eu trebuie să le aduc săptămânal, vă dați seama. Iar unii au copii mici. Și dâșii mi-au dat atâția bani ca să produc natural și curat.

La ASAT dâșii asta vor, să promoveze și să ajute oamenii de la țară, să producă legume și fructe sănătoase, cum se produceau de când e țara asta românească, așa cum produceau moșii și strămoșii noștri. Ce-i drept, atunci nu erau condițiile astea cum sunt acum, erau mult mai sănătoase. Dar dâșii asta vor, să promoveze oameni care vor să muncească și să producă cât mai natural și cu soiuri din astea ale noastre, să nu le lăsăm să piară, să producem legume și fructe curate, sănătoase, netratate cu toate substanțele astea. Asta, și să promoveze numai produse de-ale noastre, românești, autohtone. Că asta

m-a și încurajat pe mine să-mi pun numai soiuri de-ale noastre, românești. Să caut pe la moși, pe la babe, și d-aia m-am dus, pe toți prietenii i-am întrebat. Și acum o să iau sămânță de la fiecare. Care e mai mare o să o las să se facă bine și iau sămânța. Bilețul în borcănel sau pungi cu bilețul, acolo, legate. Și vreau să am, să vedem care merg.

În sat nu se ocupă nimeni cu legumicultura. Nimeni. Eu sunt singurul care face legumicultură, cei mai mulți cumpără. Înainte produceam eu răsaduri, venea toată lumea de cumpăra de la mine. Și acuma vin și s-au supărat toți pe mine, că nu vreau să le dau. S-au supărat pe mine, dar le-a trecut. Majoritatea își cumpără 50 de fire de roșii, 20 - 30 de fire de ardei, ia 10 - 15 - 20 de vânăță și câteva fire de castraveți, că astea își pune fiecare pe lângă casă. Dar dacă au serviciu și pleacă la serviciu nu pot să le îngrijească, nu prea se fac și cumpără tot de la magazin.

Eu după ce m-am pensionat, am zis că nu mai plec de acasă. E stres mare cu munca asta de contabil. Și eu mă simt bine să fiu cât mai singur, uit și de mâncare. Am învățat de la părinții mei și de la vecini, de la lume, când eram mai mic. Am văzut cum face lumea. O perioadă, până în '90, am lucrat și în agricultură, acolo în comună, la ferme de legume. La CAP, am lucrat tot contabil. Și veneam în contact cu șefii de brigadă, și de la ei am învățat foarte multe. Că mă duceam și cu evidența muncii și cu materialele când cumpăram, și de atunci am prins multe secrete pentru legume. M-a interesat și din mers am furat meseria asta. Când îi întrebam, chiar se mirau de ce mă

interesează. Munceam că aveam numai eu servicii, soția nu avea și nu ne ajungeam cu banii. Și puneam mai ales ridichii primăvara. Le semănam de la 1 martie și de 23 aprilie de Sf. Gheorghe și de Paște aveam ridichii. Le înveleam cu folie, făceam tunele, mă duceam pe la pădure, luam nuiele subțiri și făceam coarde și puneam folie pe ele, că atunci când le semănam mai era încă frig, mai venea și zăpadă. Și făceam mii de legături, și mergeam și le vindeam la Ploiești, la Plopeni, unde era uzina mecanică care avea 15000 de muncitori. Când ieșea schimburile, nici eu nici soția nu făceam față la vânzări. Și așa mai ne descurcam cu banii.

Până în '90 nu prea se dădea cu așa multe chimicale, acum au venit fel de fel de porcării d-astea. Eu nu dau, nici de colorado nu am dat. Îi adun cu mâna de pe cartofi și de pe vânăță. Zilnic trec pe fiecare rând și unde văd îl iau, și îi pun acolo în borcanul de sticlă. Și zilnic îi adun. Și e problemă și la varză, vin fluturii ăia albi și își lasă ouăle și pe urmă larva aia ajunge la maturitate și se transformă în fluture. Și astea se întâlnesc la varză, dar eu schimb locurile an de an, chiar și în cursul anului. După varza timpurie bag ceapă sau usturoi, în mai sau iunie, să aduc la București. Și punând culturile astea, fug dăunătorii, nu se mai apropie în zona aia. Nu le țiu minte toate, că anumiți dăunători fug de anumite legume, fug de ceapă, de usturoi. Anumite flori de asemenea gonesc dăunătorii. Crăița, de exemplu, are așa, mirosul caracteristic și mulți dăunători fug, se îndepărtează când simt mirosul de crăițe, la fel și cu

busuiocul sau au laptele cucului, care e o plantă sălbatică. Floarea soarelui iar are efecte d-astea că e unsuroasă și o ocolesc dăunătorii. Pe lângă asta se mai pun pe lângă culturile de legume flori ca petuniile, ca să atragă albinele, să vină să facă polenizarea. Un agricultor sau un legumicultor pune astea ca să atragă toate zburătoarele astea, ca să facă polenizarea.

Din cauza lipsei de bani am încercat să găsesc metode ca să pot să fac legume fără să cheltuiesc prea mult că nu aveam bani. Voiam să fie natural dar am fost și constrâns că nu aveam bani să mă duc la magazin să cumpăr chimicalele astea toate. De nevoie am învățat. Mai sunt și culturi pe care le pierd, că mai atacă dăunătorii. Am avut probleme și cu o cârțiță, nu știu ce să îi fac, că mi le-a distrus, a intrat în ceapă, în usturoi, în cultura de spanac, și de morcovi. De astă toamnă când am semănat mi-a răcâit, scotea mușuroi, și nu știu ce să îi fac. Am băgat apă cu pompa, în galerii. M-a căpiat, mi-a distrus multe.

Sunt țăran care cultivă legume, mâncare pentru existența mea. Asta înseamnă că trăiesc la țară, acolo unde m-am născut, și asta asta înseamnă să fi țăran. Nu sunt nici inferior, nici superior.

Forumului Nyéléni Europa pentru Suveranitate Alimentară, octombrie 2016, Cluj-Napoca, fotografie din arhiva Eco Ruralis

Întâlnirea grupului de lucru Eco Ruralis pentru dreptul la semințe, Sopor, Cluj, iulie 2017, fotografie din arhiva asociației

Adunarea generală a asociației Eco Ruralis, Țopa, Mureș, octombrie 2017, fotografie din arhiva asociației

ELISEU: „AGRICULTURA SE NAȘTE ÎN OAMENI ÎNCĂ DE LA O VÂRSTĂ FRAGEDĂ”

Eliseu Batata are 76 de ani, a crescut la țară, iar după ce a fost rănit în războaiele portugheze din Africa viața lui s-a schimbat.

Eu m-am născut în agricultură. Părinții mei erau agricultori, iar noi, în zona Coimbra, în Baixo do Mondego¹, eram implicați mai mult în cultivarea orezului la acea vreme. Așadar, mi-a plăcut întotdeauna agricultura, pentru că am fost crescut în ea, încă de mic copil. Apoi m-am înrolat în armată, ca toți cei care au fost forțați să se înroleze, iar în armată am fost rănit. După ce m-am întors din armată, cum am avut ghinion peste hotare, mi-au spus: „De ce nu te înscrii la un serviciu de ăsta?”. Făceau studii pentru deschiderea râului Mondego, pentru barajul Aguieira și alte chestii de genul ăsta. Luís Sanches era directorul organizației, al serviciilor de acolo, iar eu i-am scris o scrisoare pentru că fusesem în Africa și fusesem rănit acolo, iar cum el avea nevoie de personal m-a trimis, și așa m-am angajat la stat, ca șofer.

1. Mondegol de Jos, Mondego fiind un râu în zona de Centru-Vest a Portugaliei.

Apoi s-a deschis acest baraj în Cova da Beira, și am venit aici. Am venit aici, m-am căsătorit și am rămas aici. Iar după ce m-am pensionat, am avut mereu ideea de a merge la Montemor, pentru că părinții mei erau fermieri, aveau o fermă acolo. Și după aceea a apărut o bucată de pământ și soția a spus — „De ce nu cumpărăm terenul?”. Am cumpărat terenul și acum îmi petrec zilele aici, soția mai merge pe ici pe colo, a fost și ea angajată a primăriei, iar eu iau mașina și mă duc la teren. Mă duc acolo să ud plantele, sau mă duc acolo ca să mă distrag, nu-mi place la cafea². Cultiv câteva lucruri pentru casă, plantez cartofi, fasole, roșii, salată, cam asta în grădinile pe care le avem acolo. Este un teren muntos, dar are apă și este și o plantație de măslini acolo, iar când este vremea măslinelor, recoltăm măslinile. Cred că suprafața este de două hectare și jumătate, este mică, dar este prea mult pentru noi, nu am nevoie de atât de mult.

Am devenit agricultor pentru că mi-a plăcut, și îmi place. Dacă n-aș fi avut ghinionul pe care l-am avut în armată, nu m-ar fi deranjat să fiu agricultor de profesie . Nu pot să fac niciun efort, așa că am optat doar pentru puținul acela care să mă distreze, să treacă timpul. Dacă n-aș fi fost în Baixo Mondego, și n-aș fi avut problema pe care am avut-o, astăzi aș fi fost un mare agricultor,

2. În societatea portugheză, un obicei comun este socializarea la cafea – locul de întâlnire al persoanelor din respectiva zonă. În general la cafețele portugheze se servesc și gustări, precum și băuturi alcoolice.

pentru că noi, cu părinții mei, trimiteam orezul la moară, o căruță cu orez, recoltam câte o căruță. Dar cum am venit să lucrez la stat aici și am plecat de acolo, m-am deconectat. Acum fac la nivel mic, dar îmi place să fac ceea ce fac. Asta este, asta e tot. Pentru că asta se naște cu o persoană, nu-i așa? Cred că agricultura se naște în oameni încă de la o vârstă fragedă. Dacă le spun copiilor mei să facă ceva astăzi, ei nu știu, nu au fost niciodată acolo. Ei doar mă ajută să o fac și le spun „fă așa, fă așa”.

Îmi place să mă duc pe acolo [la parcele] să mă plimb în aer curat, e vorba de munte. Acum nu am mai făcut asta, vremea a fost foarte instabilă. Foarte instabilă, adică, în unele zile e frig, în altele e cald, astăzi nu stătea nimeni la soare. Este o plăcere pe care am avut-o pentru agricultură, m-am adaptat și iată-mă aici.

Fac totul cu familia. Anul trecut, acum vreo doi ani, a venit sora mea aici să petreacă sărbătorile cu mine, la vremea măslinelor. Și ea a fost crescută în agricultură, așa că vine să mă ajute la culesul măslinelor, apoi ia cu ea uleiul de măslină. Noi alegem măslinile, iar ea se ocupă de uleiul de măslină. Altfel, acum, când vine vremea semănatului, fac totul de unul singur. Ei bine, totuși nu fac totul singur pentru semănat, nu-i așa? În general, găsesc întotdeauna un weekend în care copiii mei mă ajută, pentru că dacă aș semăna singur cartofi nu m-aș descurca deloc! Am petrecut opt zile pentru a semăna un petec mic cu cartofi. Anul acesta s-a întâmplat să fie 1 Mai, am stabilit ziua, era zi de sărbătoare și l-am întrebat pe fiul meu – „Ei, semănăm

cartofii?”. Dar am semănat foarte puțini, pentru că la prețul la care sunt și la prețul combustibilului, pe care trebuie să-l cheltui pe benzină ca să ud cartofii, nu se merită.

Plantația de măslini nu o ud, nu este suficientă apă în munți. Nu că nu mi-ar fi recunoscători, dar nu am suficientă apă să le dau. Am niște pomi fructiferi acolo pe care i-am plantat deja: piersici, pruni, merișori, și îi plantez, și îmi place să plantez, îmi place să îi am, dar uneori soția mea spune: „De ce plantezi chestiile astea, că apoi nu ai apă să le dai”, e un pic enervant să ai lucruri și apoi să le lași să moară de sete.

Măslinile le duc la cooperativă, am devenit membru, la vremea respectivă, al cooperativei de ulei de măslini. Acolo fac uleiul de măslini și apoi îl dau copiilor și fraților mei, pentru că ei mă ajută la culesul măslinelor și în schimb, pentru că nu iau bani, și pentru că trebuie să cumpere ulei de măslini pentru că nu au, le dau ulei de măslini. Așa că nu vând uleiul de măslini. Am rămas [în cooperativă] pentru că m-au ajutat, când am devenit membru, trebuia să fiu membru al asociației de fermieri pentru a primi subvenția. Am devenit membru, am primit subvenția și am rămas membru și în prezent.

Când am un surplus, îl dau prietenilor. Acum am mult surplus, am avut o mulțime de dovlecei. Puteam să îngheț dovleceii, dar apoi se scumpesc, cu lumina [curentul electric consumat de congelator], se scumpesc. Și aproape de fiecare dată când mă duc în grădina de legume aduc dovlecei pentru că au crescut acolo pe câmp, nu i-am

cumpărat sau semănat, au crescut și i-am transplăntat. Am luat o sapă, i-am plantat și am acolo cred că vreo 10-12 plante, așa că în fiecare zi mă duc acolo și le aduc. Vecina de alături mi-a zis: „Bărbatul meu le-a plantat anul ăsta, nici mie nu-mi mai trebuie, îmi ajung cele pe care le am și vi le aduc”. Am acolo un arbust de merișor care dă merișoare foarte mici, din când în când îi mai aduc câte un coș, - „Vai, vecine!”. Eu nu le consum. Nu putem să le terminăm, pentru că rodesc foarte mult, tufa de păducel dă foarte multe fructe, nu le consum. Deci le aduceam de acolo și le dădeam la vecini. Acum, de ceva timp, de o lună și jumătate, este un om care vine aici să facă piețele, este din zona mea, și vinde acele legume: varză, usturoi, ceapă etc., și așa se înțelege foarte bine cu mine și de fiecare dată când vine aici zice — „Uite, sora ta a fost azi acolo”. La fiecare două săptămâni, miercurea, joia, în orașul meu natal se ține piața. Într-o zi m-am dus acolo și i-am spus: „Uite, am niște salată pe care am cumpărat-o cu ceva timp în urmă și deja a început să se întărească. Îți dau patru sau cinci.”, și mi-a dat vreo patruzeci și ceva de salate, și am zis — „Măi, n-am vrut atâtea”, pentru ce, să le arunc, mi-ar părea rău. Și atunci, cum aveam pământ, m-am dus acolo să le plantez, le-am plantat, astăzi sunt acolo, sunt extraordinare, salatele. Acum, zilele trecute i-am spus unei prietene a fiicei mele — „Ascultă, îți place salata verde?”. Asta e, și așa este, eu cheltui, nu vând nimic, tot ce cresc acolo, folosesc, dau. Apoi sora mea mi-a dat cartofii să semăn.

Chimicale nu folosesc, nu le folosesc deloc. Nici măcar nu-mi place că ard iarba cu chimicale, sunt oameni care ard iarba, îmi place să văd câmpuri verzi, eu vin dintr-o zonă verde, am fost la Montemor, am fost acolo în castel și m-am uitat la acele câmpuri, vezi toate acele câmpuri verzi, acolo sub Mondego și când ajungi aici vezi totul uscat. Și când ar putea fi verzi, omul le omoară cu chimicale, nu-mi place! E mai mult de lucru pentru mine să car o motocoasa în spate, dar tai cu motocoasa. Vecinul meu vine și mă întrebă „iar o tai?”. Trebuie să tai la momentul potrivit, adică mai mult sau mai puțin în iulie, în iunie, pentru că după aceea nu mai plouă și se uscă. Grădina de legume nu se uscă la fel.

Simt diferența dintre produsele cultivate și cele cumpărate, chiar și în gust, în gustul mâncării, se poate observa că este total diferit. E un pic mai greu, să pui salată, am acolo, e foarte frumoasă! Dar dacă comparăm o salată ca asta cu aceeași salată pe care o cumperi, iei salata pe care o cumperi și se destramă, a mea nu, rămâne tare. De ce? Nu folosesc chimicale, nu folosesc nimic, este doar pământul în sine și gunoiul de grajd pe care l-a pus acolo. Când plantez, fac o groapă, pun un pic de gunoi de grajd, granule, pun planta deasupra, o așez și la sfârșit o ud, asta ca să se închege. Când începe să se dezvolte, începe să prindă rădăcina acolo jos, se va lipi de bălegar. Nu mai este nevoie de nimic altceva.

ION: „AM AVUT LIBERTATE, AM AVUT TOT, DA' NU AM AVUT ACOPERIȘ DEASUPRA CAPULUI”

Ion Bonea Tufoili din satul Ilova, județul Caraș-Severin, este gospodar și cioban din pasiune. Își împarte viața între satul Ilova și culmile unde își paște oile.

Pe vremea lui Ceaușescu se căutau copiii, ca să mâne oilii, te duceai cu un bătrân, că erau mai multe oi, nu putea să le păzească. Era mai ușor, le alergam, le amețeam. Deci am învățat meseria. După ce am împlinit vârsta de 18 ani, m-am angajat la Reșița, la siderurgie, turnătorie, la Uzina de construcții de mașini de fontă. Acolo se turnau toate piesele de fontă. Pentru roabe, bascule, turbine navale pentru vapoarele din port, din Constanța, turbine pentru hidrocentrale, pasete. Deci astea se turnau acolo. Plus cubilouri, care se duceau în export în America. Că noi, pe vremea aia vindeam fierul, nu cumpăram. Și noi am avut bogăție în țară, acum nu mai avem nimica. E jaf. Acum am ajuns de importăm.

Și am strâns și eu bani în C.A.R, am vrut să îmi iau și eu o locuință. Aveam în jur de 40, 50 de milioane. Ce să fac cu ele? M-am dus și mi-am cumpărat oi. Eu nu mi-am cumpărat oi să fac avere sau ceva. Io mi-am luat oi că m-i

drag mie, cu ele. Eu când mi-am cumpărat oi, m-am simțit ăl mai bogat. Numai degeaba, am avut libertate, am avut tot, da' nu am avut acoperiș deasupra capului.

Zicea bunicul, tata lu' muma mea: „Bă băiatule, de la oi nu ai ce să arunci, numai coarnele și copitele, restul tot e valoros”. Și așa și-o fost. Ai avut și hrană și tot ce ai vrut de la ea. E, acum nu mai are preț, acum lâna o luăm și îi dăm foc. Acum vin ăștia să le-o dăm, și nu i-am mai dat foc. 5 lei kilogramul le-o dau, numai să mi-o ieie. Dar nu mai e căutată ca înainte. Numai instinctul ăsta, sângele ăsta nu te lasă de ea. Fiindcă e viața frumoasă. Că acum te simți bine în natură și în libertate, mai bine decât să stai ca o pasăre în colivie, închis. Mai cu un lup, mai cu un șacal, mai cu un urs. Așa e la ciobănie. Numai că e viața foarte frumoasă. Vin și bune, vin și rele, vremuri grele, vremuri așa, da' trec. Da' când vezi oaia înaintea ta parcă ești alt om. Și ești mai aproape de Dumnezeu.

Fermă, n-am nici o fermă io, să zic așa. O gospodărie am, așa, de două persoane, io și nevastă-mea. Nevastă-mea e bolnavă, are diabet, deci nu o iau în câmp nicicum. Cu agricultura mă descurc, cu hrana oilor pe iarnă. Cu nutreț, cum se zice la Viața satului. Am pământ al meu. Am avut arături pentru porumb, cartofi, dar acum nu mai cultiv, am pus lucernuri, masă verde în jur de 2 hectare, și restul am fâneț. Și am utilaje, am două tractoare. Deci eu ce fac? Toamna vând câte 20 de oi și îmi iau porumb. Când iau subvenția, iară îmi iau porumb. Și eu nu le țin, ele se achită sângure. Și cu banii de la APIA mă aprovizionez

cu tot ce îmi trebuie. Și de întreținerea cășii, cu curentu', cu o factură, cu ăștia, cu brânza de la oi mă mențin.

Noi întârziem acuma cu agricultura, mult, față de anul trecut. Anul trecut am avut noroc că pe la începutul lui august au luat căldurile și or ținut până la sfârșitul lui septembrie, începutul lui octombrie. Dar acuma nu știm clima, cum o fi, nu mai e cum era înainte temperatura. La noi acum sunt temperaturile ca la cei din nordul Rusiei, în Siberia. La noi acuma ar fi trebuit să fi fost o temperatură să fi umblat la pantaloni scurți și la tricou.

Fac de calitate, și mi-s mândru că dau de calitate și știu că e bio. M-am dus în piață și mai erau acolo care sunt mai afaceriști, au oi dar mai cumpără brânză și din altă parte. Și nu e așa de calitate, că cine știe cu ce cheaguri o fac, cum o fac. Dar eu când o dau, clienții apreciază. De exemplu, am dat să guste la o doamnă de la Poiana, și zice doamna - „omul ăsta e cioban, el le și păzește, el le mulge, el încheagă, el face brânza, el o vinde”. Și mi se pare ceva corect.

Aișea trec și prin viscol și prin ploi, și uite când plouă e greu, trebuie aduse lemne și tot. E un trai pentru care zici, „Doamne, mulțumesc că astăzi am dobândit ca să pot să mă asigur pe mâine”. Noi, în zâua de astăzi, în România, altceva nu așteptăm. Numai să ne achităm datoriile de stat, care sunt prea mari, încă... Că în România, guvernul ăsta n-o făcut nimica, decât o mărit impozite, taxe. În parlament, să îmbucărăm țaranul, și după aia, vin penalizări de la APIA, că nu ți-ai lucrat pământul la timp. Nu se uită

la climă, ci doar că nu ți-ai îngrijit locul. Că ți-am dat mulți bani, și trebuie să mi-i dai înapoi. Că n-am făcut bine calculul. Se fac niște escrocherii ce nu există. Dacă mi-am pierdut o oaie, și nu am bătut la timp, îmi bagă penalizare.

Am ajuns să mâncăm carnea de la nemți, care o ținut-o 10, 20 de ani în depozit la ei. La noi ne-o omorât cu pesta porcină, cum or făcut înainte cu gripa aviară, cu găinilii, ca să mâncăm pulpe injectate. Când o puneai era pulpa cu totul, și când o găteai se făcea ca palma. Or omorât unde or fost mai mari abatoare de porci și pe crescători i-a falimentat. Deja or început ca anul trecut să ne bage frica în noi ciobanii, cu Limba albastră, care o mai apărut acum 3 ani de zile. Atunci s-a făcut embargoul cu oilii, de n-o mai luat de la noi, o luat din alte părți, Franța mulți, Germania, și sârbii și ăștia de lângă Constanța.

Țăranul n-o fost respectat de la burghezie, și nici acum nu e respectat până la ora actuală, deși muncește foarte mult. Parlamentarii cucăie, iar eu tai lucerna și mă duc și o anin pe sălcinele. Și nici alea nu mai știi de unde să le tai, că nu îmi dă voie, îmi dă amendă. Că eu trebuie să o usc, nu pot să o duc verde ca să o bag, că vin ploi. Deci eu muncesc la o lucernă iar ăla doarme acolo, în parlament. Și tot eu plătesc penalizări... De exemplu, nu am tăiat la timp lucerna acum vreo 6 ani, că n-am avut cositoare, n-am avut tractor, n-am avut nimic. Am lucrat cu cai și tăiam cu coasa. Nu l-am tăiat la timp și a trecut unul cu tractorul pe mijlocul locului meu. Era un hectar acolo. Mi-o rupt pământul în două și mi-o băgat penalizări. N-am

luat 2 ani la rând bani de la APIA, pe chestia asta am mai și adus bani de acasă.

Statu' ăsta român e foarte prost. Nici nu are conducere, să ajute pă țăran. Să îl încurajeze câta, să facă ceva. Numa' mint și promet. Și nici banul așa care îl dă, nu îl dă la timp, când ai nevoie. Dă banu' domne când începe agricultura, în octombrie. Dă banii în noiembrie, când se bagă oi la instambulație, nu îmi dai mie bani după sărbători. În septembrie, să-mi iau cereale când îs mai ieftine. Nu îmi da mie după sărbători, când îs cerealele scumpe. Numai io, că io am puține, da' e vorba de ăia care au mii de oi.

Se uită unii și zic: „Bă, tu ești prost rău. Cu doi copii în Austria, fata, nevastă-ta beteagă, te chinui tu dracului cu oi, cu pământ?”

Măi omule, eu lucru, da' lucru din dragoste. Și mi-i țin din dragoste, nici decât din asuprime, că nu trăiesc pe vremea lu' burghezie, trăiesc în libertate. Și îmi place, o fac din intenții mele bune. Și când trăznește, niciodată nu trebuie să fii negativ. Să fii pozitiv. Să te gândești la ceva frumos. Că dacă ești stresat iese aia, iese negativul și îți atrage la fel.

DRAGOȘ: „ȚĂRANUL REUȘEA SA FACĂ TOTUL EFICIENT!”

Dragoș Lordănescu, tânăr locuitor al comunei Secuieni, județul Neamț, a lucrat ca inginer în industria aeronautică la București, însă dragostea față de viața la țară și dezamăgirea față de viața la oraș l-au convins să se întoarcă în casa bunicilor.

În primă instanță, nu am avut nicio legătură cu domeniul agricol, de profesie eu fiind inginer mecanic aerospațial, am lucrat în aviație. După asta, pentru că am observat că ceea ce făceam acolo nu avea nimic de-a face cu vocația mea și cu ceea ce îmi plăcea cu adevărat - domeniul ăsta agricol și tot ce ține de stilul de viață sănătos, am fost nevoit să renunț la vechea carieră și să mă axez pe ceea ce îmi place cu adevărat, adică agricultura. Iar ceea ce fac acum nu aș putea spune neapărat că este agricultură, sau un anumit sistem agricol, nici măcar fermă nu aș putea să îi spun, este o gospodărie de familie care ne asigură nouă hrana necesară unui trai decent, chiar și 100% dacă am renunța la niște plăceri alimentare pe care nu le putem produce în curte, și chiar am mai putea produce pentru încă una, două familii, fără probleme.

Tot ce producem este în sistem 100% ecologic, chiar dacă nu suntem atestați. Nu văd rostul de a ne atesta deoarece producem pentru noi și nu pot să mă autosabotez, automat produc într-un sistem ecologic și cât mai natural. Știu în detaliu ce înseamnă cu adevărat ecologic, chiar dacă subiectul acesta al agriculturii ecologice este destul de dezbătut în ultimul timp, în același timp lasă loc de interpretări. Ca să îmi asigur și un câștig pentru familie, la nivel material și financiar, ne ocupăm cu colecția de semințe și legume, de soiuri de legume tradiționale. Avem și noi câteva soiuri de legume tradiționale și ulterior le-am completat din țară și din țările vecine ale Uniunii Europene, sau chiar și de mai departe. Le-am multiplicat aici la noi în gospodărie, la unele am renunțat care nu s-au pliat pe climă, pe cerințele solului și așa mai departe, iar cu altele am continuat și le producem și acum. Sămânța pe care o extragem din aceste soiuri o donăm, fiind în colaborare și cu Eco Ruralis, unde facem donații mai mari de semințe din soiurile care se cer cel mai mult. De ceva vreme îmbin agricultura tradițională, care a fost folosită de strămoșii noștri, cu tehnica modernă pentru că consider că așa ar trebui să practicăm agricultura în zilele noastre.

Eu m-am născut la oraș, primele luni de viață am fost crescut la oraș, dar ulterior, din cauza circumstanțelor care erau atunci, a trebuit să cresc cu bunicii. Am crescut la țară până am plecat la liceu, și pot să spun că am avut contact cu natura și direct și indirect. M-a fascinat destul de mult viața asta a țaranului de altă dată, cum

trăia în armonie cu natura, cum folosea chiar tehnici de reciclare a hranei și a tuturor lucrurilor pe care le avea în gospodărie. Reușea să facă totul foarte eficient. Fără să aibă cunoștințe de economie, de ecologie, de agricultură sustenabilă. Pur și simplu făceau așa pentru că așa au fost educați de părinți, de bunici și tot așa, cum s-a păstrat tradiția. Și lucrurile astea m-au fascinat încă de mic, am fost atras inclusiv de selecția aceasta de sămânță. Îmi aduc aminte cum bunica pune pliculețe făcute din ziar și își strângea sămânța la fiecare soi în parte. M-a învățat cum să le conserv, nu neapărat în mod direct, ci pur și simplu prin imitație am reușit să capăt informațiile respective. Și au rămas latente în memoria mea toate lucrurile astea până când s-au reactivat undeva la vârsta de 20 – 21 de ani, când am trăit într-un apogeu al civilizației, am trăit în capitală, în București.

Acum nu știu dacă percepția mea de atunci a fost 100% reală. Deși cred că așa văd și alte persoane, că lucrurile nu sunt deloc așa cum au fost și trăim într-o societate 100% artificială, în care lucrurile se întâmplă mecanic, fără să mai curgă fluent, fără să curgă într-un ciclu natural. Pur și simplu totul se întâmpla mecanic, forțat, trebuie să calculăm totul, trebuie să avem pentru toate o lege, o teorie, o explicație. Nu mai facem lucrurile pur și simplu să simțim natura, cum ar trebui să le facem. Țasta a fost un prim impuls al meu de a mă reîntoarce către meleagurile copilăriei și către principiile de viață pe care le-am trăit în copilărie. Și ușor, ușor am reușit să îmi strâng toți banii

necesari, să investesc doar în aceste idei. Și din cauză că prea mi-am dorit așa mult, lucrurile s-au și întâmplat la un moment dat și am reușit ca în momentul de față să fiu mutat integral într-o gospodărie țărănească.

Vreau să spun că din momentul în care am avut acea revelație, dacă aș putea să o numesc așa, nu am mai fost liniștit câțiva ani buni. Am început să fiu neliniștit, frustrat, să fiu irascibil, să mă enerveze societatea, să mă enerveze aglomerația. Să mă enerveze că trebuia să dau bani pe produsele din supermarket care probabil nu făceau banii respectivi. Și au început să se acumuleze motive peste motive care să mă facă să renunț la societatea modernă și să mă facă să trăiesc într-o gospodărie țărănească. Și cred că a durat în jur de 3 – 4 ani să mă hotărâsc, să mi se adune suficiente motive care să mă facă să mă mut aici, unde sunt acum. Decizia a fost luată în timpul revelației, dar adunam motive care să mă facă iau acest pas, deși decizia o luasem deja.

Gospodăria deocamdată este într-un proiect incipient, sau proiectul gospodăriei este incipient. Creștem animale de categorie mică cum sunt păsările, avem undeva la 50 de găini, avem și rațe. Pe lângă animale domestice, avem și animale care nu produc neapărat ceva, cum ar fi pisica, câinele. Ele sunt doar pentru plăcere și afecțiune, care de asemenea contează foarte mult într-o gospodărie țărănească. Crează un complex, un ciclu. La partea cu grădina de legume nu ducem lipsă de nimic. Avem de la fructe până la orice categorie de legume pe care le

găsim și în supermarket, chiar și mai mult de atât, căci avem și anumite legume pe care nu le găsești tot timpul în supermarket.

În același timp, am început crearea unui solar subteran. Ideea solarului subteran nu a fost să demonstrez ceva anume, a fost pur și simplu de a rezolva problema de a nu mai cumpăra din supermarket în timpul sezonului rece, adică pe timp de iarnă. Chiar pare ciudat când ieși din solar în nămeți, cu zăpada până la genunchi și tu ieși cu brațul plin de verdețuri. Da, ăsta e contrastul, dar e real și se poate face inclusiv în România. Proiectul nu este de la noi, este împrumutat din Peru, unde ei au niște temperaturi similare cu ale noastre, chiar dacă sunt în emisfera sudică. Chiar mai reci pentru ca au altitudini mai mari. Și sunt favorizați de astfel de proiecte, pentru că, spre deosebire de la noi, ei au mai puține precipitații pe timp de iarnă, e mai mult soare și atunci se poate încălzi mai ușor solarul subteran.

Tocmai de curând am reușit să recuperez o suprafață de teren, undeva la 5 – 6 hectare, sunt tot aici în zonă, sunt comasate, ceea ce este foarte avantajos și aș încerca să fac anumite experimente într-o primă instanță, și ulterior să le și pun în practică și să produc sămânță la scală mai mare. Mă refer la producerea de sămânță de cereale, eventual de anumite alte plante cerealifere, cum ar fi porumbul, într-un sistem 100% ecologic. Adică fără ierbicide, fără pesticide, fără alte substanțe chimice sau de sinteză. În același timp, mai important este tipul de grâu,

că așa nu e neapărat o noutate să produci grâu în sistem ecologic, grâul care se produce în sistem ecologic este un soi de grâu normal, un soi comun. Nu găsești peste tot un soi de grâu vechi sau un soi de grâu tradițional care să se cultive și în sistem ecologic. Asta ar fi o noutate. Și măcar să produc sămânța pentru a putea să producă alții la scală mai mare dacă sunt interesați, sau măcar pentru consumul meu și a câtorva familii... Este, la fel, un proiect incipient, și o să vedem de ce dificultăți ne lovim, dar ca plan inițial este destul de realizabil.

Nu putem să mai reproducem o agricultură tradițională, țărănească care oricum este prost înțeleasă, deoarece nu putem să reproducem ceva ce a fost acum 100 sau 200 de ani, când se construia într-un anumit fel, se ara într-un anumit fel sau se prășea într-un anumit fel. Nu mai putem să reproducem lucrurile astea și asta trebuie să intre foarte bine în mintea noastră, să acceptăm și să înțelegem că nu se mai poate așa ceva decât dacă vrem să facem muzeul satului. Dacă am înțelege lucrul ăsta, atunci probabil realitatea ne-ar dezvălui mai multe mijloace care ne-ar ajuta să ne apropiem mai mult de natură, chiar dacă aceasta implică și ajutorul tehnicii moderne. Eu văd agricultura modernă, și și când zic modernă nu mă refer la cea convențională, ca o agricultură a viitorului care ar trebui adoptată de majoritatea oamenilor. O agricultură care să fie foarte eficientă, să folosească toate resursele pe care le are la dispoziție, să folosească cât mai puține chimicale, cât mai puține intervenții artificiale și, în același

timp, să fie ajutată de tehnică. Să dau un exemplu: dacă vrem să facem un sistem de irigații pentru a avea o producție mai bună, pentru a eficientiza un spațiu, sau dacă e un teren degradat sau are anumite probleme cu apa, automat trebuie să îl irigăm; acum 100 de ani, dacă nu aveai un pârâu aproape, sau un lac, sau un heleșteu era imposibilă irigația, și așa ar trebui să fie și acum dacă am vrea să reproducem ce s-a întâmplat acum 200 de ani, nu ar trebui să irigăm deloc acolo unde nu există asemenea beneficii. Deci, în primul rând irigația este o tehnică modernă și există sisteme de irigație foarte eficiente care nu distrug solul, nu distrug nici pânza freatică, ca de exemplu sistemul de irigație prin picurare, care nu arată așa de bine având o bandă de plastic prin grădină, dar se poate recicla, e făcută din același material ca și bidoanele de plastic. Se poate duce la un centru de reciclare când nu se mai poate utiliza, deci cu puțină conștiință și interes din partea utilizatorului, se poate face o agricultură foarte bună și sustenabilă, dar și cu îmbinarea tehnicii. La fel și cu paiele și buruienile lăsate, mă refer aici la tehnicile acestea de permacultură.

Drept să spun, nu sunt 100% de acord cu asemenea proceduri. Acum să intrăm numai în discuția permaculturii, ea a fost inventată acum mai puțin de 100 de ani, și a fost inventată mai mult ca un concept. Nu a existat acum 100 de ani și nu e ce făceau strămoșii noștri. Strămoșii noștri tot agricultura cu plugul și cu prașitul făceau. Credeți că nu s-au gândit și ei să pună paie? Sigur a

trecut cuiva prin minte ideea de a pune paie! Dar și-au dat seama că nu e sustenabil, că producția nu e la fel de bună și atunci ai nevoie de o suprafață dublă ca să ai producția pe care o ai pe o suprafață într-un sistem făcut cu agricultura convențională. Deci asta spun, tipul ăsta de agricultură modernă ar trebui făcut îmbinând tehnica modernă, dar fără să încurcăm natura. De asemenea, chimia, care și ea ține de tehnica modernă, poate produce anumite substanțe organice, naturale, cu o eficiență foarte mare în combaterea dăunătorilor, în fertilizarea solului, în protecția plantelor contra anumitor boli, deci de ce să nu le folosim? De ce să folosim doar anumite lucruri care credem noi că ar fi bune? Poate că dăunează mai mult. La fel și cercetarea trebuie utilizată pentru că trebuie să ne implicăm și în așa ceva. De ce să ne dăm numai cu părerea că ar fi bun pelinul, că ar fi bun tutunul? Poate nu e chiar atât de bun. De asta spun că ar trebui împletită puțin tehnica și modernismul cu experiențele strămoșilor, și ale bunicilor și ale tuturor celor care au făcut agricultura în trecut.

Acum cuvântul „țăran” sună destul de urât, sincer nu mi-a plăcut niciodată în contextul ăsta. Într-adevăr în Eco Ruralis se discută foarte mult și vor să creeze o definiție a țăranului. Eu consider că ar cam trebui să dispară ideea de țăran. Ar trebui să apară oameni care pot să facă ceva pentru ei înșiși și pentru alții. Poate merge și cuvântul țăran, dar are atât de multe semnificații care merg în trecut, sau se câștigă alte semnificații, încât ar trebui să

renunțăm la el și să îi dăm alte înțelesuri. Deci momentan sunt un om care trăiește la sat, sau într-o zonă agricolă mai bine spus pentru că vor să dispară inclusiv noțiunea de sat, cum am văzut în străinătate. Nu mai există noțiunea de sat, ci există doar anexe ale orașului sau zone agricole, și așa mai departe. Deci sunt un om care trăiește într-o zonă agricolă, cu potențial agricol mare, care încearcă să eficientizeze cât mai bine resursele pe care le are în jurul lui. În viziunea mea, cuvântul „țăran” e destul de limitat, adică ai putea să îi dai o definiție destul de simplă și într-adevăr se leagă destul de mult de traiul tradițional. Mă aruncă deja cu gândul 100 de ani în urmă. Parcă sună ciudat să spui „țăran”, și de fapt își pune eoliene și panouri solare, parcă nu mai are legătură cu țăranul, deși totuși lucrurile astea sunt necesare pentru a trăi într-o zonă cum trăim noi. Adică să fii și autonom energetic, să reușești să-ți produci și alte lucruri în afară de hrană. Și atunci se poate să nu se plieze foarte bine ceea ce faci tu la țară cu definiția țăranului. De asta nu sunt 100% de acord cu a mă numi țăran.

EUGEN: „EU ÎNCERC SĂ SIMPLIFIC VIAȚA FERMIERULUI, PENTRU CĂ NU GĂSEȘTI FORȚĂ DE MUNCĂ”

Eugen Popescu se împarte între București și Moara Vlăsiei, județul Ilfov, este cercetător și inginer agronom pasionat de agricultura regenerativă și de reducerea muncii necesare cu agricultura, de exemplu, prin folosirea vermicompostului.

Eu la bază sunt cercetător științific în domeniul mecanizării agriculturii. Am lucrat la o firmă de importuri de mașini agricole din America. Am avut o firmă personală cu care am făcut și importuri de mașini agricole, și agricultură. Dar din cauza unor neplăceri meteorologice, din 2005 am renunțat la afaceri în agricultură. Au fost niște inundații foarte puternice, 200 de litrii pe metru pătrat într-o noapte și mi-au distrus tot. Nu am putut să recuperez nici măcar 10%, pentru că fiind calamitate, societatea de asigurări nu m-a despăgubit iar statul nu a dat mai nimic. Și am avut o pierdere într-o noapte de peste 350 de mii de euro. După care am zis că mă cam opresc cu agricultura.

Însă m-am îmbolnăvit, și am simțit nevoie să mănânc sănătos. Și nu poți să ai încredere în ceea ce poți să

cumperi din supermarket sau chiar de la țăran, cred că de la țărani câteodată e mai rău. Atunci am avut ocazia, cu un alt prieten care avea cumpărată o suprafață de teren în județul Olt, să facem o fermă ecologică și am devenit administratorul acestei ferme. Acum ferma este cu certificările oficiale, deci este ecologică. Noi vindem prin Coșul de legume produse ecologice, în special în București. Dar eu nu am făcut o fermă ecologică bazându-mă pe ceea ce permite agricultura ecologică la momentul actual. Pentru că agricultura ecologică îți permite să folosești fel de fel de substanțe chimice, e adevărat, mai puțin dăunătoare omului, însă tot substanțe chimice se numesc. Sigur, au o autorizație, le poți folosi, dar eu nu am pornit pe ideea asta. Am pornit să fac o agricultură organică, naturală. Adică bazându-mă pe cum lucrează natura. Așa că am studiat permacultura, am citit un an de zile fel de fel de cărți, referitoare la acest tip de agricultură naturală și am mers pe ideea că trebuie să încep așa ceva.

Am cumpărat râme din Bulgaria, am făcut o mică fermă de râme. Și am folosit ca îngrășământ natural vermicompost, adică ceea ce se obține de la râme. De asemenea, cu ajutorul vermicompostului se fac niște ceaiuri pe care le tot folosesc atât ca fertilizant cât și ca pesticid. Te ajută să stăpânești bolile plantelor și este un îngrășământ și un pesticid universal, îl poți folosi la orice fel de plantă. Și la copaci, și la viță, și la legumicultură și absolut orice.

Momentan produc vermicompost pentru uz propriu, dar acum am început să lucrez cu institutele de

cercetări din țară, de exemplu cu Institutul pomicol de la Mărăcineni, unde sunt în anul 2. Dar am început cu încă două și probabil voi începe anul ăsta și cu Institutul de cereale de la Fundulea. Bine, pe suprafețe foarte mici și mai mult cercetare în domeniul agriculturii ecologice, nu altceva.

Deci eu încerc să simplific viața fermierului, pentru că nu găsești forță de muncă în România, și mai mult de atât, să fac și niște economii pe hectar. Depinde de ceea ce urmărești. Dacă urmărești numai o fertilizare folială sau dacă urmărești și îmbunătățirea solului. De circa 7 ani lucrez în agricultura ecologică, și din observațiile mele, solul și-a pierdut nutrienții, cred că în maxim 20 de ani nu va mai fi humus deloc. Adică vom mânca strict numai chimicale. Altfel nu au cum să mai crească plantele. Prin ceea ce fac eu, prin aceste ceaiuri din vermicompost, se vor reface humusul, nutrienții din sol, și atunci plantele devin sănătoase, sunt imune la boli și nu este nevoie să pui fertilizanți chimici.

Continui și cu administrarea fermei, dar mai puțin. Înainte stăteam mai mult pe acolo, acum mă duc odată la 2 săptămâni să văd ce e acolo și mai am încă câteva ferme, în afară de institute, cu care am început să lucrez și tot așa, le dau ceaiurile și vermicompostul. Și încet, încet, sper să am un portofoliu de clienți care să înțeleagă fenomenul. Pentru că pe mine nu mă interesează să vând produsul, mă interesează ca ei să înțeleagă și să facă ceea ce le spun, și încet, încet, cei din jurul lor vor vedea că se

poate și fără chimicale și că produsul e mai bun calitativ, și deci se poate vinde la un preț mai mare. Iar cheltuielile pe hectar sunt mai mici. Eu urmăresc să dezvolt ideea, dar este foarte greu, în primul rând deoarece mentalitatea oamenilor este foarte greu de schimbat. Toți sunt ancorați în această agricultură chimică și bineînțeles că n-au încredere în tehnici noi. Și de asta mare parte din efort îl fac pe banii mei. Adică fac niște teste la început prin aport propriu, și cu institutele și cu restul, până când se lămuresc. După care, sigur, o să discutăm și de partea financiară.

Sunt și niște fermeiri deschiși cu care am început deja să lucrez. Am o consultanță pentru o fermă de cătină tot în județul Vâlcea. Este un legumicultor care are câteva hectare aicea, la Vidra, lângă București. Mai am lângă Mihailești în județul Giurgiu o altă fermă ecologică. Mai am la Brăila. Sunt mai mulți cu care am început. Și ușor, ușor vreau și pe cei din Eco Ruralis să îi îndrept spre așa ceva.

Efectele vermicompostului se văd foarte repede, în 3, 4 zile. Uneori și în două ore. Depinde de cât de bine arată cultura. Pentru că se vede rapid în momentul în care cultura suferă, adică nu are nutrienți, nu are mâncare, mai pe românește. Când planta suferă se vede imediat că își schimbă culoarea. Deci, dacă are un verde palid, cu vermicompostul în câteva ore se îndreaptă și are un verde închis, sănătos. Fermierii imediat simt treaba asta. Iar vermicompostul este aprobat în a fi folosit în agricultură

ecologică în regulamentul European 889/2008 în anexa I, apare vermicompost fără nici un fel de restricții.

Sigur, în afară de vermicompost mai folosesc și niște bacterii, pentru că în ceaiul de vermicompost sunt de fapt bacterii, fungi, protozoare și așa mai departe. Și conține acest ceai între 5000 și 20000 de tipuri de bacterii diferite. Aceste bacterii sunt bacterii aerobe, adică sunt bacterii benefice. Nu sunt bacterii patogene în acest ceai. Ele concurează cu bacteriile patogene și numai prin concurență le îndepărtează și le țin sub control. În agricultura asta ecologică totul e să ții sub control. Nu o să ai nicio dată un procent de 100% sănătate. Dar totul e să ai peste 80-85%. Dacă reușești peste 80-85%, plantele o să-ți fie sănătoase. Trebuie mers pe prevenție, nu trebuie să aștepți să se îmbolnăvească planta. Trebuie să o stropești odată la 2 săptămâni, în funcție și de cultură, și de situație. Stropești mai târziu sau mai des.

Rețeta de ceai nu e a mea, sunt cercetări făcute de un cercetător din America de Nord, un microbiolog. Și eu am luat rețeta de la un coleg care a făcut permacultură în Suedia, care și el lucrează în România acuma, tot în agricultură ecologică. Am făcut câteva cursuri cu el și așa am început, de fapt, acum 7 ani, să înțeleg mai bine permacultura și agricultura ecologică. După aia am citit fel de fel de cărți și de documente ale unor persoane foarte bine instruite din Australia, Canada, America de Nord, mai puțin Europa. În America de Nord se lucrează foarte mult cu acest ceai de vermicompost. E o industrie

întreagă, fel de fel de firme care vând așa ceva. La noi în țară nu, din câte știu eu cel puțin, dacă sunt doi, trei care știu despre ce e vorba.

O fermă de râme are mai multe scopuri. În primul rând, pentru că nu îți permiți să cumperi foarte multe râme, că sunt scumpe. Cumperi o cantitate mică și o înmulțești. Al doilea lucru, folosești vermicompostul. Și vermicompostul îl folosești solid, la rădăcina plantelor. Când plantezi un răsad sau plantezi un copac, la rădăcină se pune o anumită cantitate de vermicompost. În al treilea rând, se fac aceste ceaiuri din vermicompost. De exemplu pentru a fertiliza 10 hectare de lucernă folosești cam 5 kilograme de ceai din vermicompost.

Oamenii știau înainte remedii naturale pe care le-am folosit și eu. Am folosit și eu ceai de urzici, am folosit ceai de coada calului, cu rezultate foarte bune. Dar problema este destul de complicată, pentru că trebuie să pregătești tot timpul, trebuie să recoltezi urzici, să le pregătești. Urzică se mai găsește, n-ar fi o problemă, dar îți trebuie și tătăneasă, și coada calului, și coada șoricelului. Unele din ele se găsesc mai greu, dar au efecte destul de bune. Eu le-am folosit. Motivul pentru care am rămas pe vermicompost este că cu acest ceai pot să fac orice. Îl perfecționez de așa natură încât să nu mai trebuiască să mai fac alte ceaiuri sau alte intervenții asupra plantelor.

Da, într-adevăr este mai multă muncă în agricultura ecologică, pentru că nu ai voie să folosești anumite substanțe și din acest motiv, o să muncești mai mult. Dar eu

asta am încercat, pentru că nu găsești forță de muncă, am încercat să muncesc cât mai puțin. Cât mai puțin și dacă se poate, să muncesc singur. Să nu mai am nevoie de altcineva. Asta înseamnă mai departe mecanizare, automatizare în agricultură și așa mai departe, și acolo tind să ajung. Adică totul să fie computerizat, doar să stai acasă într-un fotoliu, să pui de acolo ce substanțe ai nevoie, să stropești și atâta tot, fără forță de muncă. Pentru că în agricultura asta, să știi că nu se prelucrează solul decât în primul an. Există un alt fel de scarificator decât cele care se folosesc în agricultura mare, care doar taie și decompactează solul, și nu ridică solul în sus.

Permacultura, pe de altă parte, e o agricultură naturală. Și dacă folosești în primul an această sculă și folosești aceste ceaiuri, nu mai ai nevoie să prelucrezi solul. Sau cel mult îl prelucrezi la suprafață, un pic, când semeni. Ideea e că nici n-ai voie să miști pentru că atunci deranjezi microorganismele și lanțul trofic al solului. Și tu asta nu trebuie să faci. Asta e cel mai rău ce se face când se lucrează cu plugul. Să știi că în America, plugul e interzis. Da, de peste 70 de ani. Și din ce am citit eu, și în Europa. Numai că nimeni nu respectă legea.

Demonstrație Eco Ruralis și Confederația Europeană Țărănească Via Campesina în fața Parlamentului României pe tema prioritizării drepturilor omului și a drepturilor țăranilor în noua Politică Agricolă Comună (PAC), București, iunie 2019, fotografie din arhiva asociației

Primul training de formare politică, noiembrie 2019, Cluj-Napoca, fotografie din arhiva Eco Ruralis

Întâlnirea grupului de lucru Eco Ruralis pentru dreptul la semințe, Dâmbroca, Buzău, iulie 2018, fotografie din arhiva asociației

BOGDAN: „ÎN PERMACULTURĂ, TU CREȘTI PĂMÂNT!”

Bogdan Suliman, din comuna Vadu Pașii, județul Buzău, a cutreierat Europa și a lucrat în mai multe domenii, inclusiv ca alpinist utilitar. Cu timpul însă, și-a dat seama că pentru el viața are sens dacă este legată de pământ, așa că s-a întors acasă, în satul bunicilor săi, unde s-a apucat de permacultură.

Am descoperit foarte multe din experiențele personale, am descoperit cam ce îmi doresc foarte multe dintre persoanele cu care am interacționat. Și majoritatea căutau ceea ce eu deja aveam. Un acasă. Aveam o bucată de teren, aveam o casă, un acoperiș deasupra capului. Și am zis atunci hai să mă focusez pe agricultură, chiar dacă nu am avut înclinații spre așa ceva, fiind în domeniul mai mult IT, în timpul liceului. Eram mai mult cu calculatorul, după care am descoperit alpinismul. Am ajuns să lucrez terenurile bunicilor, pentru care ei s-au luptat să le aibă. Au avut multă energie pentru a reuși să le transmită noilor generații. Doar că odată ce locul meu de muncă mă trimitea prin alte țări, am observat absența tinerilor fermieri și a posibilelor ajutoare din zona noastră. Nu prea mai aveam cu cine să lucrăm efectiv terenurile și a trebuit să iau treaba în propriile mâini, să-mi iau pământul în propriile

mâini. Am început în primul an prin a aplica agricultura clasică, cea cu care erau obișnuiți părinții mei, doar așa, pentru a-mi face o idee, cu toate că știam că există și alte tehnici cum ar fi permacultura sau alte tehnici de lucru cu solul. A urmat ca în al doilea an să aplic cunoștințele pe care le-am învățat de-a lungul timpului pe internet, fiind disponibile în diferite limbi.

În agricultura tradițională simțeam efectiv că mă înarmez și mă duc să mă lupt cu pământul. Pământul creștea într-un fel și eu voiam să crească în felul meu productiv. Aflând mai multe despre principiile permaculturii, mi-am dat seama că există anumite accesorii ale utilajelor de lucru, pentru tractoare sau pentru mașinile mari. Suprafața de teren este de un hectar 700, care e și segmentat în trei bucăți, și e destul de dificil să lucrezi singur, așa că apelăm la cei care au deja utilaje. Numai că utilajele lor nu sunt adaptate pentru aceste tipuri de accesorii, cu care să poți să lucrezi pământul fără să-l sapi. Sunt anumite discuri, sunt foarte multe tehnici, accesorii ale utilajelor care încă nu sunt disponibile din cauză că persoanele care aplică permacultura sunt foarte rare.

Dorim să creștem plante medicinale și să ne preparăm singuri medicamentele, iar informația este disponibilă pe internet. Putem să căutăm, să întrebăm, să ne documentăm și eventual să ne creăm niște condiții, cât mai puțin dependente de exterior.

Noi aici ne axăm pe biodiversitate. Îmi place să mă consider un salvator de semințe și foarte multe, mai mult

de 60-70% dintre soiurile noastre, sunt soiuri tradiționale. Când mă refer la tradițional, mă refer la soiuri cultivate nu doar în regiunile noastre, ci și în alte regiuni ale lumii. Cum ar fi: avem un porumb din America Centrală de la indienii nativi americani. Porumbul Hupi pe care l-a procurat un prieten de-al meu, mi-a adus semințele, le-am înmulțit și abia peste trei ani reușesc să fac și eu un mălai, și sperăm să iasă albastru. Pot să spun că mai avem și alte varietăți, cum ar fi o plantă care, mestecându-i frunzele, are rol de anesteziac. Și altfel de plante, și mai exotice. Avem câteva plante din India care m-au atras, cum ar fi Lemongrass-ul. Îmi place foarte mult ceaiul de Lemongrass, cu toate că nu rezistă și necesită mai multă energie pentru a o proteja, din moment ce o temperatură mai mică de 15 grade începe să o afecteze.

Ca structură de organizare a grădinii, folosim paturi înălțate. Am folosit resurse locale, am încercat să folosim ceea ce urmează a fi aruncat, cum ar fi niște țigle, când oamenii schimbă acoperișul dau țiglele jos, nu au ce să facă cu ele. Eventual ajung să le arunce sau să plătească pe cineva să vină să le ia. Și noi am intrat în contact cu astfel de oameni și am reușit să ne procurăm destul de multe materiale gratuit, fără să avem anumite costuri.

După aceea am lucrat la structurarea solului, și când mă refer la structurarea solului, mă refer că doresc să aduc solul la o stare cât mai apropiată de cea a pădurii, plin de viață și de microorganisme, de foarte multe elemente necesare dezvoltării bune a plantelor. Decât să mă

axează pe cum să tratez o plantă și să o fac să fie sănătoasă, să nu aibe anumite probleme la exterior, consider că întotdeauna problemele vin din interior, din sol. Și lucrez la structurarea solului prin adaos de nisip, de compost, de rumeguș, materiale ce mi-au fost accesibile fără prea mari investiții, deoarece încercăm să facem o grădină în care să avem un foarte mare exces de produse pe care să le vindem pe piață. Dorim să avem o grădină în care să avem o biodiversitate cu o gamă foarte variată de produse, care pot fi recoltate pe întreaga perioadă a anului. Chiar avem un soi de varză numit Regele ianuariei. El se recoltează din ianuarie până în martie, chiar dând zăpada la o parte și luând frunzele proaspete de varză. Și nu numai, mai sunt și alte specii de arbori pe care încă nu le avem, cum ar fi moșmonul sau gutuiul japonez, care se coace în momentul când vine frigul, când dă gerul. Întotdeauna aș prefera să am ceva, un produs proaspăt în grădină și ca să am un produs proaspăt în grădină trebuie să aduc soiuri din alte regiuni. Cum e în Siberia, varza siberiană e rezistentă la anumite temperaturi, dar în zona de câmpie nu i-ar merge chiar foarte bine având o căldură foarte mare sau un sezon foarte neprielnic, dar cu o anumită poziționare a plantei se poate dezvolta însă.

Munca începe cu pământul. Se poate lucra la structurarea lui și în timp, asta înseamnă să îmi strâng masă vegetală cum ar fi fânul, cum ar fi baloții de lucernă, în care să pot să adaug tot timpul niște resurse și să nu lucrez cu gunoiul de animale. Am lucrat o dată, am adus

o remorcă de gunoi de la animale, de la o fermă. Numai că am realizat că e enorm de multă energie depusă în această direcție să aduci gunoiul de grajd și să îl distribuie într-un mod egal în toată grădina, e efectiv mult de muncă și am încercat cu ceva mai ușor. Și ceva mai ușor înseamnă să-ți faci ceaiurile tale, din plantele tale. Ceaiuri fertilizatoare, ceaiuri care să poată să îmbunătățească starea plantei, sau ceaiuri care să ofere bacterii benefice dezvoltării rădăcinilor, tulpinilor sau, de exemplu, sunt bacterii sau ciuperci, care se atașează de rădăcina plantei și o ajută pe plantă să absoarbă mult mai bine nutrienții sau să se dezvolte într-un mediu mai sănătos.

Nu pot să spun că startul mi s-a părut cel mai dificil, odată ce ai un design sau o perspectivă bună asupra locului și știi cam ce îți vine, unde vine, cum vine. Chiar dacă poate părea exagerat, deoarece nu știu dacă în timp parcela aia de teren o voi folosi pentru o construcție sau o să plantez un pom acolo, sau nu o să plantez pomul ăla acolo. Toate oarecum se reduc la cât de eficient ești în consumul tău de energie, cât de bine îți lucrezi terenul. Permacultura vine cu foarte mult, cu un pachet foarte mare de cunoștințe. Începând de la insecte, tre' să fii și biolog, tre' să fii și astronom. Că mai e și despre agricultura biodinamică în care se explică despre cum afectează planetele seva, cum luna afectează seva, circulația sevei în plante și când e o perioadă bună de recoltare, când e o perioadă bună de înrădăcinare, și așa mai departe. Pe lângă asta trebuie să fii și puțin chimist, că e vorba și

puțin de chimie. Trebuie să știi și puțin despre animale, să știi cum te-ar putea ajuta animalele în grădină ca să mai reduci tu din energia ta și din consumul tău.

Noi am încercat, folosindu-ne de resursele locale și fiind foarte aproape de oraș, să creăm o grădină urbană, și aici mă refer la o combinație între monoculturi și policulturi. Nu folosim o parcelă lată de un metru și lungă de 10 metri, deci 10 metri pătrați, să punem numai cartofi, ci punem și alte plante care să ne ajute, fie să ne respingă gândacii de Colorado, fie să ajute cartofii cu anumite resurse în sol, fie să atragă anumiți prădători pentru alte insecte. Așa că, de obicei, în fiecare pat vegetal e un minim de 3 plante, care trăiesc împreună, unele cu altele. Și modul în care îl lucrăm, pot spune că este atât permacultură, cât și o agricultură regenerabilă în care pun și foarte mult timp în restructurarea solului și îmbunătățirea lui. Consider că odată ce solul este sănătos și plin de microactivitate, să spun așa, va furniza și plantei tot ce-i este necesar pentru a se dezvolta sănătos, și aș prefera ca pe viitor să reduc folosirea insecticidelor naturale, făcute din plante. Dar la fel, necesită ceva timp și totul este despre cât de mult timp oferi pentru un anumit lucru. Permacultura este, din ce am mai observat, pentru unii oameni care sunt ne-experimentați în agricultură și ajung într-o astfel de grădină, văzută ca un haos. Cu toate că în acel haos este o ordine în viziunea permacultorului, pentru o persoană din exterior pare ceva dificil, ceea ce nu cred că ar încuraja foarte multă lume. Cu toate

că ei spun că lași așa și crește, nu-i chiar așa, trebuie să lucrăm la structura solului și permacultura face parte din agroecologie.

Agroecologia implică mult mai mult decât doar omul și plantele, implică și mediu și animale și insectele, implică tot lanțul trofic. Am prefera ca pe viitor să reușim să creăm atât spații pentru insecte cât și pentru alte animale, ca păsări sălbatice să poată să se cazeze la noi în grădină și să ne ajute să ne moderăm populația de insecte sau melci, de exemplu, sau specii dăunătoare culturii noastre pentru a le reintegra în lanțul trofic, fără să fie omorâte și aruncate sau otrăvite sau așa mai departe. Noi sperăm ca pe viitor grădina să se dezvolte foarte bine fără intervenția noastră, doar prin design-ul foarte bine aplicat, astfel încât să ne lase suficient de mult timp încât să ne putem ocupa de alte proiecte. Există și foarte multă viață acolo, care se controlează una pe alta, cum ar fi să construim o căsuță de liliaci care să ne protejeze de anumite molii care ne afectează pomii, și așa mai departe.

Hai s-o gândim așa mai pe scurt. Ai un sol pe care îl ari, un teren arabil. Tu doar prin simplul fapt că ai băgat o mașinărie care să-ți are solul și adie vântul, pierzi sol. Praful ăla conține elemente nutritive din sol, iar la un moment dat vor fi pierdute. În același timp, odată cu ploile, vei pierde la fel sol. Odată ce vin ploile mai dificile, automat și solul va fi spălat. În schimb, în permacultură tu crești pământ. E un caz, am impresia pân' Anglia, în care permacultorul reușise să crească 10 centimetri de sol în

fiecare an. Și crescând zece centimetri de sol în fiecare an, imaginați-vă cum ar fi dacă ați avea 50 de centimetri de sol care este foarte bine aerat, foarte bogat în materie organică, în resturi de lemn. El se va îmbiba, va capta mai multă apă, va crea și habitate și medii pentru ca bacterile să se dezvolte în interiorul solului și creând acea viață în sol, va deveni vizibil în timp și la suprafață.

Ocupația mea este să îmi cultiv hrana. Odată ce reușesc să găsesc informația care mă ajută să progrez în grădină, aș prefera să o salvez și eventual pe viitor să o public, să-i ajut și pe alți tineri fermieri care ajung în aceeași situație ca și mine. Ultima dată când am fost în Danemarca în Copenhaga, ajunsesem să dau mai mult de 50 la sută din salariu pe care-l aveam pe produsele bio. Ceea ce mi s-a părut o exagerare totuși, adică avem un produs natural care ar trebui să fie disponibil tuturor.

„Învață, mamă, carte ca să nu mai muncești pământul!” — asta-i vorba care a circulat nu numai în generațiile noastre. Nu spunea nimeni „învață mamă carte ca să știi cum să lucrezi mai bine pământul decât mine, ca să lucrezi mai ușor”. Datorită faptului că ei efectiv se chinuiau să lucreze solul, ne forțau pe noi să ne îndreptăm într-o altă direcție și să ne abatem de la producția hranei. Toată lumea are probleme cu hrana, producerea hranei sau consumul, pentru că ai nevoie să mănânci. Dacă găsim o metodă care poate să fie foarte simplă, foarte eficientă, poate să fie una naturală, poate să fie una tehnologică, sau pot să fie amândouă. Depinde cum ne adaptăm în

funcție de ce resurse locale găsim. Nu mă apuc să-mi iau o pompă din China ca să-mi fac io nu știu ce șmecherie aici. Nu m-apuc să-mi iau o pompă din America ca să-mi fac nu știu ce în grădină din moment ce piesele nu sunt de aicea, și o să trebuiască să iau piese de acolo, ceea ce e un consum inutil de energie. În schimb, dacă vrei să apelezi la ceva local, de multe ori chiar nu găsești ceva local, nu se mai produce. Nu mai ai producător, nu mai ai meșteșugar, nu mai sunt... Da, pierzând din meserii, se pierd și din tehnologii.

IULIA: „SĂ CALC PE IARBĂ ȘI SĂ VĂD CERUL DEASUPRA CAPULUI”

Iulia Sara locuiește în satul Mociu din județul Cluj și este, din 2015, promotoare a „Cutiei Țăranului”, proiect de agricultura sustinută de comunitate (CSA) care aduce laolaltă țărani și mici producători de hrană cu consumatori din mediul urban.

Eu sunt fiică de țăran, am crescut la bunici, toate vacanțele mele le-am petrecut la bunici până spre 15 ani, am crescut cu sapă în mână, cu furca în mână, am crescut cu claca de familie, de prieteni, de vecini. Deci eu sunt țărancă la bază, părinții mei sunt țărani strămutați de Ceaușescu în oraș. Dar legătura mea, a noastră, a continuat, adică la fiecare 2 săptămâni, că știm cum era cu comunismul, numerele pare la mașini, la fiecare 2 săptămâni, mergeam la bunici în timpul școlii, de unde întotdeauna ne întorceam cu desagele pline de bunătați. Și în plus, visul meu era ca atunci când ies afară din casă să calc pe iarbă și să văd cerul deasupra capului. Și de fapt, mi s-a împlinit visul venind aici, printre altele. Practic pentru mine asta e ca o revenire la glie. Într-un fel foarte profund așa, de reconectare cu natura interioară și cu

natura exterioară. Noi locuim în Mociu de 4 ani, chiar în afara satului, și suntem așa, un pic ruși de lume, într-o bulă de pace și liniște.

Proiectul a început acum 8 ani, în iunie 2012. Și o început așa: Ronen IIs, inițiatorul proiectului de atunci, se plimba cu câinii pe vale și s-o întâlnit cu vecinii lui de peste vale care cultivau legume și lucrau pământul. Iar ei chiar lucrează minunății. Și Ronen, văzând toată abundența asta de pe câmpul lor, a fost uluit. Și știa ce se întâmplă în oraș, pentru că o locuit o jumătate de an în Cluj, el venind din Israel. S-a relocat din Israel în România, după ce o trăit o perioadă în America. Și-o venit aici și o văzut atât de multă mâncare la vecinii noștri, încât o zis „dar cum se poate ca mâncarea să n-ajungă la oamenii din oraș?”, el știind ce mănâncă oamenii, trăind și crescând cu supermarket. El nu văzuse un porc până la 38 de ani. Deci asta o fost prima întrebare care o răsărit în mintea lui și după aia bineînțeles că el s-o tot gândit, ce se poate face? Și a vorbit cu vecinii noștrii Ildi și Levente, primii producători de la “Cutia țaranului”, care au și început de fapt toată povestea.

Și o zis „hai să încercăm să ducem mâncarea asta la oameni”. Levente io zis, „n-o să meargă”, pentru că ei încercau, adică își duceau traiul în piață. În fine, știi cum îi: mergi în piață, ți-aduci marfa înapoi acasă ofilită, o grămadă de pierderi. Și până la urmă, Ildi și Levente o acceptat să facă o încercare, să vadă dacă cineva răspunde unei invitații de genul ăsta. Și atunci Ronen o făcut un anunț și o

scris tuturor prietenilor dacă nu vor produse din grădină, direct de la producători locali. După ce au dat anunțul, toate locurile s-au ocupat, vreo 20 și ceva de locuri. Lui Ildi și Levente nu le-a venit să creadă și s-au speriat la început, dar uite așa, săptămânal, au început livrările, și au văzut că merge. După câteva luni și-au dat seama că de fapt chiar funcționează și că nu mai are absolut niciun sens să se mai ducă la piață, să depună tot efortul ăla, pentru că oamenii oricum nu pot să aprecieze de fapt munca asta. Și uite așa, asta o fost prima încercare și începutul poveștii ăsteia, în 2012.

Nucleul e de fapt în jurul Clujului, aici avem cei mai mulți producători care au venit din referințe. Vecinul din Chesău de aicea, prieteni de familie, vecinii lor, și uite așa o început să crească comunitatea producătorilor de la “Cutia țăranului”.

Rolurile mele în proiectul “Cutia țăranului” îs multiple. Plecând de la comunicarea cu membrii Cutiilor, adică cu cei care primesc cutiile, comunicarea cu cei care vin spre proiect, potențiali producători care sunt interesați să vândă sau să înțeleagă ce e cu proiectul ăsta. Le fac și coaching dacă vor, eu fiind consilier de carieră, coaching și trainer. Îmi folosesc abilitățile astea într-un context foarte fain, în sensul că îi îndrum, îi consult. Împreună pregătim cutiile cele mai relevante. Pentru că până la urmă avem experiență de 8 ani și am învățat ce merge și ce nu merge, sau ce putem încerca. Deci mă ocup de comunicarea cu ei, prospectarea, inclusiv schimbări de cutii. Când ceva

nu merge bine trebuie să stăm jos, să oprim lucrurile, să vedem ce n-o mers bine, să modificăm, și să reluăm încercarea, dacă tot nu merge, ne despărțim. Fac și partea de promovare pe social media, asta înseamnă Facebook în mare parte, țin comunicarea cu membrii, plus listele de așteptare, pentru că avem sute de familii în așteptare din mai multe orașe.

Ronen ține viziunea și partea tehnică. Visul lui este ca 100000 de țărani din România să facă bani din proiectul ăsta, ca să aibă putere de vot și să voteze ce se întâmplă în România. Dar mai avem până acolo. Eu pun de fapt în implementare toată viziunea asta și țin legătura cu producătorii noștri, avem întâlniri de genul ăsta pe Zoom. Deci facem o mare parte de educația producătorilor, facilitez între ei inclusiv noțiuni de knowledge sharing. De exemplu, cei de la București i-or învățat să facă iaurt pe cei de la Cluj, că nu le ieșea la lapte.

Educăm producătorii să abordeze principii mai sustenabile de gen permacultură, biodinamică, șamd. Că dacă tot vorbim de sustenabilitate, apoi să nu fie secăt solul, știi cum îi agricultura tradițională românească. Deci practic proiectul ăsta face parte din viața noastră într-un mod foarte organic, foarte normal. ăsta nu e un job pentru noi, nimeni nu ne plătește să-l facem, așa că mai bine să-l facem cu bucurie.

Ce stă la baza a tot ceea ce se întâmplă în proiect este relația între noi ca organizatori și producători, și relația care se stabilește între ei, între producători și membrii,

iar relația asta de încredere face ca lucrurile să meargă. Faptul că îi întreabă: cum îi grădina, că îi vizitează, mai gustă niște căpșuni din grădină. Exemple de genul ăsta, mărunte și foarte relevante, ca în viața.

Pentru mine, Cutia țăranului îi doar o altă expresie a valorilor mele personale. Un trai simplu, cât mai aproape de pământ. Și hrana e ca un fel de consecință a contextului ăstuia. E doar un alt loc în care pot să mă manifest cu bucurie și cu apreciere pentru tot ceea ce se întâmplă. Pentru oamenii faini, pentru faptul că hrana aduce bucuria vieții în felul ăsta. Adică bucuria vieții pentru producători, pentru cei care se minunează de produsele astea faine pe care le primesc, bucuria producătorilor că pot să primească apreciere directă pentru ceea ce fac și pentru toată munca grea pe care o depun.

Mi s-a părut interesantă referirea la „injustiție”, plecând de la faptul că țărani români nu pot să-și vândă produsele în supermarket. Cutia țăranului, de fapt, este un sistem alternativ. Noi nu suntem luptătorii ăia activi cu secera, noi suntem ăia care suntem în spate — ocolim sistemul și creăm altă alternativă, cât mai ușor, cât mai simplu, cât mai direct, cât mai normal, cât mai autentic, cât mai uman. Nu numai aprecierea țăranilor, dar conectarea cu hrana, ce înseamnă hrana, cu adevărat hrană. Înseamnă local, înseamnă nutrienți. Acum, nu vreau să intru în ce înseamnă un morcov crescut intensiv sau un morcov crescut în grădina, ce nutrienți conține. Pentru corpul nostru, pentru ființa noastră ca întreg, nu numai

la nivel de câte molecule de calciu conține, dar mai mult de atât, reconectarea cu hrana, cu ritmul naturii, noi asta încercăm să educăm inclusiv oamenii. Nu să ai roșii de revelion, pentru că nu sunt în grădină roșii de revelion. Poți să le ai altfel: bulion la borcan, roșii în ulei, și inclusiv pe producători în învățăm: „Măi, creați produse frumoase”. Atâtea resurse sunt în grădină, nu le putem livra pe toate odată, le putem transforma, le putem procesa într-o oarecare măsură, le putem păstra cât mai aproape de elementul lor natural și oferi celor din jur când vine momentul, chiar dacă nu sunt în grădină. E jocul ăsta de educare la fiecare nivel, ce înseamnă hrană, ce înseamnă sa te conectezi cu ritmul naturii, cu anotimpurile, ce-i în fiecare anotimp.

Vorbind de oraș, nu-ți spun că de acolo am fugit. Adică, un stil de viață haotic, alergat după bani, după stat, după toate nebuniile, iluziile pe care le-am construit împreună despre ce înseamnă să trăiești fericit. La reclamele frumoase, ce înseamnă business, capitalism, șamd. Eu de acolo am fugit de fapt, ca să mă întorc la natură. Am fost bolnavă de toate cele. Practic, de stilul ăla de viață și tot ceea ce se întâmplă în orașe. Dar uite că există încă oameni, inclusiv tineri care se întorc cumva la pământ.

Întâlnirea grupului de lucru Eco Ruralis pentru dreptul la semințe, Dâmbroca, Buzău, iulie 2021, fotografie din arhiva Eco Ruralis

Eco Ruralis

Brindusa

Zamoliu Stela

Moldoveanu Carmen

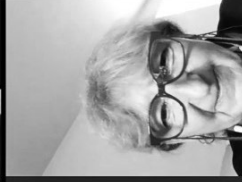
Maria Ionut

Ursu Anca Ella

Leontina Prodan

87965076894

Adunarea generală a asociației Eco Ruralis, Sâncraiu, Cluj, octombrie 2019, fotografie din arhiva Eco Ruralis

BIANCA: „ERA MULT MAI UȘOR CÂND SATUL ERA MAI POPULAT...”

Bianca Mihai, din satul Crăciunelul de Sus, județul Sibiu, este o tânără țărăncă ce a ales să cultive hrană în propria ei gospodărie, dar și lucrează sezonier în agricultură în afara țării.

Când mă întrebă oamenii cu ce mă ocup, de obicei zic *ouvrière agricole* [muncitoare agricolă, în franceză]. E singura chestie care e sigură, restul sunt la nivel de experiment, la început, ca să zic așa. Și mai zic țăran în devenire sau transformare, sau pot să mai zic că sunt membru într-o asociație de țărani, câteodată. Ideea cu care m-am mutat la țară a fost că n-aș mai vrea să am un job în paralel pe viitor, ci să reușesc să trăiesc din ceea ce produc în gospodăria mea.

Sunt absolut desconsiderată pentru job-ul pe care mi l-am ales. Și această desconsiderare trebuie să o văd zi de zi, în orice context și în orice situație, în interacțiunea cu orice om. De la părinții mei, prietenii mei, chiar și colegi de asociație, pentru faptul că am ales să fiu sezonieră în altă țară. Și situațiile sunt de la super amuzante până la să mor de plâns sau de nervi.

Pe viitor, mă gândeam cumva să pot să vând o parte din produsele pe care le produc, din fructe, legume, sau produse finite, dulceturi, sosuri. Cât să-mi acopăr aceste costuri. Și atunci, din punctul ăsta de vedere, pe un orizont mai lung de timp, drepturile la piață, la semințe, la pământ — pentru că mă gândesc de multe ori, la nevoie, să achiziționez o altă suprafață de teren aproape — sunt esențiale. Pentru o altfel de experiență, un alt fel de experiment, de exemplu pentru plantat copaci, care să poată să-mi furnizeze lemn, pentru că eu mă încălzesc cu lemn.

Cred că era mult mai ușor când satul era mai populat. Cel puțin din ce povestesc vecinii, multe din problemele pe care le avem acum nu existau atunci când satul era suficient de populat. Și asta a fost unul dintre lucrurile la care m-am gândit, când m-am mutat la țară. O comunitate poate să facă față mai bine decât un individ. Mai mulți oameni mutați în satul meu, care să facă mai mult sau mai puțin aceleași lucruri ca și mine, ar fi cu siguranță mai probabil în a găsi o soluție. Poate am putea să facem schimb între noi, de exemplu. Nu ar trebui să mă ocup și de albine și de legume și de aia și de ailaltă. Uite, vecinul meu are albine. De fapt, în curtea vecinei mele, soțul fiicei ei are albine. Ceea ce înseamnă că mulțumesc, am polenizare, îmi dă faguri din când în când, sau un borcan să mănânc miere. Și ceară, dacă am nevoie să fac o cremă și propolis, ca să am tinctură de propolis în casă. Și băiatul ăsta care are ferma, îmi oferă acces la lapte proaspăt oricând

vreau, deși eu nu prea mai mănânc lapte. Dar vreau să spun că există o serie de facilități într-o comunitate.

Chiar mă înțeleg foarte bine cu vecinii. Sunt niște oameni absolut minunați. Satul e semi-abandonat, și cumva oamenii sunt foarte în vârstă. Erau oameni foarte muncitori, și satul era foarte bogat, în sensul de gospodari din ăia cum citești în cărți. Și, de exemplu, bătrânul care a construit casa asta și tot ce e acolo, a cărui gospodărie am luat-o, era renumit în sat pentru dragostea lui pentru cai și felul în care știa să crească cai. Oamenii ziceau că lua câte o mârțogă de la târg și în 2, 3 ani o făcea de o vindea de 2 de ori mai scumpă. Sunt povești în sat despre cum a vândut odată un cal și și-a cumpărat o Dacie cu banii de pe calul ăla.

N-am încercat să îi stresez prea mult cu semințele mele sau cu modalitatea mea de lucru. Ei au venit și s-or uitat. Și când am cules roșiile, câte un castron de roșii o mers la fiecare vecin, ca să guste. Și atunci, vecinul o zis „o fost bune roșiile ălea”. Am pus tot felul de ciudățenii, erau niște roșii cherry mai puțin pretențioase, răsadurile Eco grande, de la Cultivă orașul. Și erau tot felul de ciudățenii de roșii, dar faptul că roșiile alea s-o copt singure acolo, și nu o trebuit să fie stropite, o contat. Faptul că ei au gustat iar o contat. Că erau ciudate, asta o rămas cumva în urmă, că na, erau bune. Și asta am pus, roșii, dovlecei și o mers foarte bine, s-o mirat și ei cât de bine o mers și cât de ușor. Am pus un strat de bălegar de vacă, pe care l-am găsit eu întâmplător în grajd, când făceam

curat, și un carton. Și aproape fără compost i-am crescut. Am plantat arbuști, câțiva pomi, plante aromatice. Și vecina asta, care e foarte drăguță și simpatică o zis: „tot ce o pus, o prins”.

Alt vecin mă întreabă în toamnă dacă am de gând să las toate buruienile astea să crească pe aici. Zic „haideti aicea să îmi arătați care buruiană și eu o să vă zic de ce o păstrez”. Și am luat-o pe rând de la tătăneasă, păpădie, tot ce am în grădină. Și la sfârșit zic „dacă o iei așa, nu îi nimic, nici o buruiană”. Și cumva, discursul lui s-o schimbat, încet, încet, și am simțit că îi părea rău că o erbicidat, că i-am și povestit că fiecare floare înfloreste și că primăvara, când dă păpădia, e prima floare pe care albinele pot să o culeagă și e ca un start pentru ele. Că e așa aproape de pământ și e mai cald aerul. Și după aia, când dă salcâmul, se duc la salcâm. Și dacă cumva nu-i, că nu a înflorit salcâmul, că o fost temperatura prea scăzută, îs alte plante care înfloresc. Și după aia a început să înțeleagă că multitudinea asta de ierburi îi asigură totuși albinei o plasă de urgență, în caz de ceva, că nu o lasă să moară de foame.

Eu mă feresc să zic ce agricultură practic oricum, pentru că nu reușesc să împac nici unul din termeni. Pentru că aș zice țărăneasă, da' când vorbesc cu vecinii mei, vecinii mei zic „d'astea, de ale tale, nu e ca pe la noi”. Și atuncea nu aș putea să le spun lor că ce fac eu e agricultură țărăneasă. Nici n-aș putea să le spun că fac alt tip de agricultură pentru că nu sunt luată foarte în serios. Și dacă ar fi

să zic agroecologie, sincer, nu cred că ar înțelege ce zic. Lui taică-miu nu îi zic termeni din ăștia, și atunci de ce să zic că folosesc vreun termen, că de fapt nu folosesc nici un termen. Nici permacultură nu îmi place să folosesc. Folosesc unele principii ale permaculturii, pentru că mulcirea solului și alte chestii țin de permacultură, dar nu pot să spun că fac permacultură când eu fac straturi și îmi ud răsadurile, de exemplu. Nu știu cum să zic.

Și asta cu agroecologia e mai nouă decât grădina mea. Mi se pare că oricum totul o să se schimbe la un moment dat și ce contează e să înțelegi principiul, să înțelegi cum s-a ajuns la principiul ăsta, ce rol are. Și să fii flexibil, că s-ar putea să ne dăm seama, peste un an că anumite principii nu sunt cele mai bune pentru un anumit climat.

VASCO: „ÎN MEDIUL URBAN NU AM AVUT PARTE NICIODATĂ DE O ASTFEL DE SOLIDARITATE!”

Vasco Roldão s-a mutat de aproximativ 5 ani la țară, în Portugalia, și s-a orientat spre agricultura ecologică. Incendiul masiv de vegetație din 2017 i-a distrus mare parte din fermă.

Eu nu aveam pregătire în domeniu, am studiat Dreptul, nimic mai îndepărtat decât ce am sfârșit prin a face aici. Și într-adevăr, mai erau relațiile de prietenie cu persoanele care făceau deja agricultură biologică. Exista o preocupare ecologică crescândă pentru mine, care mă făcea să-mi chestionez stilul de viață, părea că nu contribui cu nimic, eram încă unul... Diferența nu era doar în relație cu propria mea viață, ci cu planeta, contribuția mea – oricât de limitată ar putea părea. Cred sincer că dacă ne schimbăm cu toții câte un pic, am putea să ușurăm întrucâtva viața asta viitoare, care e înspăimântătoare.

Nu știi dacă acum mă consider agricultor... Știi, trăiesc un pic ca imigranții, care zic că nu sunt nici portughezi, nici francezi după ce devin parte din diaspora și au problema asta de identitate. Și eu simt asta un pic la nivel

profesional. Încep să vorbesc cu așa-ziii agricultori și nu mă simt deloc de-al lor.

Acum lucrez în ambele domenii, fiind compatibile. Adevărul e că mi-am transformat viața și prioritățile atât de profund, încât reușesc să trăiesc cu puțini bani. Se poate trăi cu foarte puțini bani dacă într-adevăr ne schimbăm prioritățile și ieșim din mediul urban, care e gândit fix pentru a ne face să cheltuim bani, totul, până la cel mai mic detaliu. Aici nu se întâmplă asta, astfel încât sunt destul de fericit cheltuind o miime din cât cheltuiam în Lisabona.

Prin urmare, am lăsat casa din Lisabona, am lăsat tot, am luat câinele, singurul pe care îl aveam atunci, acum sunt mai mulți. Și am venit într-o noapte ploioasă, după o zi groaznică de muncă într-un studio de televiziune în care n-am văzut soarele toată ziua. M-am gândit „dar ce fac eu cu viața mea? Am o fermă care are nevoie de mine!”, și eu aveam nevoie de fermă, eram ambele lucruri. A fost o decizie un pic bruscă, dar la care reflectam de ceva vreme, doar că am fost în negare pentru că m-a speriat foarte tare faptul că eram plin de dependențe, consumism și alte prostii!

Adaptarea aici a fost dureroasă. Astfel, eu știam că trec printr-un proces de detașare de lucrurile materiale, de dobândire a unor concepte pe care nu le cunoșteam. Dacă am o nelămurire legată de agricultură și mă duc pe internet și fac o căutare, în 99% din cazuri reușesc să găsesc răspunsul, e minunat! Așa am făcut lucrurile. Nu

cred că știu suficient pentru a îi învăța pe alții, dar îmi dau seama că dau sfaturi persoanelor care trec prin procese similare. Pentru că realmente am învățat și e minunat să am din nou predispoziția de a învăța lucruri, pentru că, contrar a ceea ce se spune, majoritatea oamenilor nu mai învață, după 30, 40 de ani intră într-o rutină cu certitudinile lor și, câteodată, văd foarte rău lumea. În cazul meu e așa, am întinerit cumva, cel puțin la cap...

Incendiul a fost acum 2 ani, se împlinesc fix 2 ani peste o lună. Aveam grădină de legume, livadă de măslini, aveam multe. În fine, era mult mai răcoros, mai umbrit, mai verde. A trebuit să mă adaptez la peisajul ăsta nou, a fost un pic ciudat și mi-am jurat mie însumi să rămân în limita posibilităților mele. E ceva foarte important, eu am renunțat, și nu mă consider ignorant, dar am renunțat la procesul de ajutor de stat. Pentru că eram foarte afectat emoțional și era foarte dureros. Un proces birocratic care îmi era prezentat ca inevitabil pentru ca măcar să se uite cineva plictisit la mine într-un ghișeu dintr-un birou oarecare. Asta s-a întâmplat o dată, de două, de trei ori după care am renunțat, pentru că ieșeam de acolo cu un nivel de stres halucinant.

Am încercat să mă informez, dar era o lipsă disperată de informații, televizările repetau același lucru mestecate pentru a adormi opinia publică fără să dea informații utile. Prima dată când am fost am aflat că vine o funcționară de rang înalt din Ministerul agriculturii aici, în interiorul profund [zona cea mai îndepărtată

de coasta oceanului Atlantic, în general subdezvoltată și slab populată], ca să ne explice cum vom avea acces la finanțarea din partea statului. Eu am făcut cerere, după care au venit diverși tehnicieni, domnii de la IFAP [Institutul de finanțare a agriculturii și pescuitului] să vadă că nu mint, au concluzionat că pierderile subevaluate erau de 7000 și ceva de euro. Ei au recunoscut doar după un criteriu, care mi s-a părut profund subiectiv, că aș avea deci dreptul la 4000 de euro, și mi-au zis „nu putem să dăm totul tuturor, trebuie să facem așa”. Cam așa a fost criteriul, nu știu, nu am reușit să înțeleg care a fost.

Și primul lucru într-o întâlnire în care am fost doar eu cu un domn, care mi-a spus: „Deci acum trebuie să investești acești bani, care credem că sunt importanți pentru refacerea capacității productive, dar trebuie să îi cheltuiești...faci aceste investiții și apoi prezinți facturile și transferurile respective de bani în contul cui ai cumpărat, trebuie să fie din contul firmei în contul tau”. Deci nu putea exista ajutor în familie, nu exista nici o altă modalitate pentru că funcționarii ziceau „pentru că oamenii nu sunt serioși și plătesc alții pentru ei”. Nu știu, niște argumente așa, stranii.

Dar eu sunt aici pentru că am o fermă neagră, scrum. În perioada respectivă trăiam cu cenușa, era mult vânt și încă multe luni de vară după totul era negru, hainele mele erau negre, totul era negru...în starea asta am avut acea conversație. Eram cu contul pe 0, pentru că a

ars tractorul, a ars tot. Și venea să îmi zică mie domnul respectiv mai știu eu ce.

Casa a rămas – a fost un miracol – de fapt, puținul verde lipit de pereți, nu a ars. Nici aici în față nu a ars, doar în spate, unde a ajuns până la ușa de la bucătărie, dar arborele ăsta nu a ars pentru că e din specia celor care nu ard, pentru că nu are rășină. Din cauza asta s-a păstrat și dă o senzație de răcoare care e esențială.

Deci mi-au spus că întâi cheltui toți banii și doar după aceea statul mă plătește. Dar aici e ceva care nu e normal. Eu sunt aici pentru că nu mai am nimic și domnia îmi propun ca eu să am 5.000 de euro în cont cu care să mă duc să cumpăr noi tractoare, noi utilaje, noi țevi, și doar după ce voi avea toate astea din nou, vesel, statul se va uita, și un domn inginer oarecare într-un birou din Lisabona o să decidă dacă am dreptul sau nu. „Ah, trebuie să luați un împrumut!”. Asta e o nebunie! Am fost atât de dezgustat, atât de șocat, atât de ofensat, atât de rănit încât am ieșit de acolo plângând.

Trebuia să fac rost de banii cât de repede pentru țevi, pentru că între timp, după cum îți poți imagina, pe 15 august urma să rodească grădina de legume, unde mai rămăsese una-alta, pentru că era udat și focul a fost mai blând. Erau locuri unde mulciser, și acolo a fost fulminant, pentru că paiele cu țevi de plastic dedesubt, plasticul a hrănit paiele de deasupra, astfel că liniile de cultură în sine au îndreptat focul, înfricoșător! Apoi au mai rămas puține lucruri și au fost puține pe am putut să le vând și să continui

să câștig niște bani și să păstrez clienții. Prin urmare, era o disperare în a alerga să montez țevile pentru că încă mai erau 35 de grade în fiecare zi. Deci, dacă plantele nu ar fi fost udate, puținele care supraviețuiseră ar fi dispărut.

A existat însă o rețea de solidaritate bazată pe rețelele de socializare, dar cu oameni care mă cunoșteau, nu erau străini, 90% erau oameni pe care îi cunoșteam din acea viață anterioară, care, șocați și urmărind tot procesul, s-au alăturat și au început să ajute. Mai am încă lista și câteodată, când mă simt foarte abătut, mă duc să văd lista celor două sute și ceva de oameni, unii au contribuit cu 100€, alții 50€, alții 5€, alții cu 20€, și totul a fost organizat de prieteni de-ai mei, eu nu mai aveam capacitate pentru asta!

Și așa mi-am permis tractorul, și sistemul de irigații care funcționează, și înlocuirea serelor care au fost arse. A fost multă muncă de solidaritate, multă comunitate pe care a întâlnit-o în piața de la Alpedrinha, chiar și persoanele mai în vârstă pe care le-ai văzut acolo au venit să ajute în orice fel, și am făcut-o între noi, cei care avusesem proprietățile arse în incendiu. Așa că vreo zece zile ne-am plimbat în grup, eram vreo douăzeci și cinci, treizeci de oameni și urma să ne ajutăm unul pe altul, mai ales în ce privea prioritățile, completarea apei pentru adăpat animale, înlocuirea irigațiilor, în chestiunile esențiale. Și am învățat imens și din asta, nu am avut niciodată parte de o astfel de solidaritate în mediul urban, locul în care mi-am trăit toată viața, cred că a fost cu adevărat de neimaginat!

Nu am pornit de la zero, am fost ajutat de o verișoară care avea deja un sistem de aprovizionare cu produse ecologice a restaurantelor din Lisabona. Restaurantele bucătarilor recunoscuți, restaurantele de autor, restaurantele scumpe care nu sunt preocupate de prețul produsului, ci mai degrabă de calitatea produsului și de un anumit exotism. De exemplu, tupinambo [napul porcesc] și turmeric, și o mulțime de lucruri mai ciudate. Acestea sunt lucrurile pe care bucătarii nu le pot găsi în supermarketuri și pe care vor să le aibă în meniurile lor. Așa că am intrat, am avut noroc, afacerea asta exista deja și am început, pentru că oamenii au fost înțelegători, să adaug puținul pe care îl produceam, încă foarte nesigur, la linia de distribuție care era deja pusă la punct. Dar între timp am devenit autonom și acum nu mai distribu acolo. Dar a ajutat foarte mult la început. Am început prin a face acest lucru, dar a fost ceva care nu prea avea sens pentru mine, și anume cei două sute și ceva de kilometri de drum pentru a livra produsele, având în vedere că am atâtea preocupări legate de amprenta ecologică, de efectele plasticului, de a trăi pe o planetă în pace.

Eu cred că ființele umane din zilele noastre sunt în război deschis cu natura și, prin urmare, pentru că nu voiam să fac parte din această armată, nu prea avea sens să-mi pun produsele într-o mașină care să parcurgă apoi două sute și ceva de kilometri pentru a ajunge la Lisabona și, prin urmare, tot discursul ecologic să fi căzut la pământ. Așa că prioritatea a fost să găsim restaurante aici. A fost

foarte dificil, pentru că aici încă nu au sosit informații despre cât este de avantajos pentru bucătari să gătească cu produse care sunt cu adevărat reale, care nu sunt 99% apă, ceea ce este cazul produselor care sunt vândute majorității populației. Nu pot spune că a fost foarte dificil, dar a fost o muncă.

BRÎNDUȘA: „SĂ LUCRĂM CĂTRE CREAREA UNUI STATUT AL ȚĂRANULUI, CARE SĂ PROTEJEZE OCUPAȚIA ASTA”

Brîndușa Bârhală locuiește de câțiva ani în satul Stanciova din județul Timiș. După ce a trăit București și a urmat cursuri universitate în mai multe țări, a decis că locul ei este la țară, cultivând hrană în Grădina Urzica. Și-a construit o casă din baloți de paie alături de partenerul ei belgian și se implică în ASAT (Asociația pentru susținerea agriculturii țărănești) și Eco Ruralis.

Ca practici de zi cu zi, este vorba de cultivare în sistem ecologic, dar necertificat, deși e *de facto* ecologic. Aș spune agroecologic, pentru că ăsta e conceptul la care ținem, deoarece înglobează nu numai grija pentru natură și propriul sol și așa mai departe, dar ne uităm și la comunitatea locală și la aspecte care țin de partea socială. Grădina este în proprietatea mea și a lui Anselm, în prezent cultivăm legume în spațiu deschis, dar avem și un solar de 40 de metri pătrați, și vreo 70 de pomi fructiferi de jur împrejur. De curând am început cu păsări de curte în sistem de păscut, rotațional, adică nu sunt ținute doar într-un singur loc, ci le rotim, urmează să creștem

numărul lor. Și mai arendăm vreo 3000 de metri pătrați, deci în total 0,5 hectare. Dar noua grădină este foarte recentă și trebuie să vedem cum reușim cu toate astea.

Tot ce producem consumăm, deci în primul rând cultivăm pentru noi. Suntem primii care mănâncă din toate astea, deci nu există ceva să fie gata și să vindem imediat, fără să mâncăm noi sau să facem rezerve. Deci este vorba de consum propriu și rezerve pentru iarnă și evident, când sunt sute de kilograme în plus și având în vedere că avem spațiu limitat, având o casă mică fără spațiu de stocat, vindem excesul, ce considerăm că e exces. Până acum am vândut și la persoane fizice și la restaurant. Și ca să aproximez, poate un 10-20% maxim, dar evident, eu îmi doresc mai mult, să crească partea asta de a da, indiferent cui. Până acuma pentru noi a fost mai ușor să vindem la restaurant, deși nu este ideal, doar pentru că era o cantitate mai mare într-un singur loc.

E o pagină de Facebook numită „Timișoara cumpără produse locale din propria gospodărie”, și acolo postez anunțuri când am, când știu că urmează exces. De curând am pus pentru salată. Și oamenii, oamenii îmi scriu „îmi trebuie atâta și atâta”, dar le menționez - nu pot livra acasă, ne întâlnim undeva convenabil și pentru noi, în drumul nostru. Pentru că nu suntem la nivelul la care putem să facem drumul doar pentru a livra legume.

Este un efort colectiv măcar pentru început. De exemplu, noi ne-am mutat de curând aicea, și a trebuit să deschidem pământul și atunci a trebuit să apelăm la

diverși oameni din sat, tot timpul apelăm la oameni din sat pentru ceea ce folosim în grădină, gunoi de grajd, lână, paie, o multitudine de materiale. Până acum nu am apelat la muncă pentru că nici nu e obiceiul ca cineva să vină să te ajute în grădină. Din ce am observat, oamenii își fac grădini doar pentru propriul consum. Nu e nimeni care să vândă legume din sat, deși zona ar permite. Dar nu am observat că cineva merge la piață cu legume sau să văd că are o producție profesionistă, sau semi-profesionistă.

Pentru mine a fost o realizare destul de mare că nu pot să am legume fără animale. A fost un prag, pentru că mi-am dat seama că pentru a pregăti solul și pentru a-l fertiliza, inclusiv când vine vorba de pășuni și așa mai departe, solul și vegetația se degradează în măsura în care nu ai un animal să pască. Și atunci asta este un fel de circuit închis. Și am introdus găinile ca un act important, care să ne ajute cu fertilizarea, pregătirea solului și managementul vegetației, pentru că lucrurile pot deveni prea multe pentru ca noi, să întretinem totul. Un alt lucru important a fost de a învăța de la alții, de a avea mentori, de a încerca să îi ajuți și pe alții care sunt în căutare de teren sau care văd că „A, îmi place ce ai făcut tu, aș face și eu”, genul ăsta de deschidere. De curând m-a contactat un tip pe care îl știu din Timișoara, de fapt care ne-a donat mașina de spălat, care a zis că urmează să se stabilească într-un sat în zonă și care a zis că ar veni la noi să vadă cum e grădina noastră. Deci asta, pentru mine, e o parte din agroecologie, în a fi deschis și pe partea

și de marketing și de transparență cu consumatorii, îmi place să pot să documentez – „Uite, asta s-a întâmplat”, genul ăsta de lucruri cred că merită să fie evidențiate. Și dacă nu este lângă mine consumatorul, să vadă atunci măcar că documentez și încerc să mențin genul ăsta de documentare.

Eu aș spune că sunt mic producător, din punct de vedere profesional. Și explic – am o grădina semi-comercială, în sensul că îmi doresc să o dezvolt și să hrănesc mai multă lume din ea, în proximitatea ei, dar nu vreau să export. Și chiar mi-am adus aminte de când mi-am deschis un cont acum mult timp ca să am card bancar, și mă întreba acolo profesia, și zic „agricultor”. Și se uita așa la mine: „Păi cum agricultor?”. Și răspund că nu am un job, dar stau în satul ăsta și mai fac legume. Și nu a vrut să mă creadă, până la urmă a trebuit să scriu casnică sau ceva de genul ăsta. A fost destul de dubios, așa, din partea lor. Persoana respectivă era impermeabilă, pentru că nu m-a lăsat să pun genul ăsta de profesie.

Și tot așa la primărie, când am aplicat pentru certificatul de producător, au fost persoane din primărie care au zis „da să nu puneți prostii pe acolo”, deci a fost o oarecare neîncredere. Am mai fost la Direcția agricolă, să întreb de ceva și mă întreabă – „dar de ce vă trebuie dumneavoastră certificatul de producător? Pentru că produc legume și vreau să le vând”. Deci autoritățile câteodată nu văd în fața mea asta, iar asta e ceva ce mi-ar plăcea să schimbăm, încet-încet, în asociație. Dar ține de un efort comun.

Mie mi-ar plăcea să produc hrană pentru mai mulți oameni, oameni care chiar au nevoie de hrana asta și nu neapărat și-o pot permite. Deci e un pic frustrant, nu cred că am ajuns acolo, să zic că hrănesc oameni, decât pe mine, poate pe vecini. Faptul că vindem la restaurantul ăsta mie îmi satisface nevoia, pentru că e un restaurant scump. E bine măcar că e folosită mâncarea și ajunge să hrănească, dar faptul că oamenii trebuie să plătească foarte mult pentru produsul finit nu e tocmai idealul meu, și mi-ar plăcea să fie doar ca o perioadă de tranziție și de ajutor înspre ceva gen ASAT. Atunci aș simți o conexiune mult mai puternică și nevoia asta ar fi mult mai mult satisfăcută.

Accesul la semințe nu mi se pare prea dificil, cred că mai dificil este accesul la pământ și piață. Pentru că nu îmi pot permite să cumpăr suficient pământ, acel un hectar ca să fiu în registrul APIA, să fiu considerată fermier de drept, și să primesc subvenție. Deci dacă ești mic producător, dacă figurezi în registrul agricol cu grădinașta ta de x metri pătrați, nu înseamnă că ești fermier din punctul de vedere al statului român. Noi suntem la nivel de subzistență, doar că mai vindem un pic. De exemplu eu, și eu și partenerul meu avem studii în domeniu. Nu putem aplica pentru nici un proiect care există din toata schema de proiecte, pentru că nu avem acest 1 hectar pentru a ne înregistra la APIA. Nu ne putem înregistra cu suprafața noastră, e prea puțin. Și deci nu putem beneficia de nici un fel de program, proiect, sau investiție, soluții pentru

accesul la piață, pentru așa ceva ar fi ASAT-ul, care are limitările lui, în sensul că acești consumatori, care se solidarizează cu producătorul, își doresc mâncare pe o rază de 100 de kilometri de orașul lor. Dacă ești mai departe, pe la 150, este mai puțin local. Altfel, poate chiar cooperative ar fi o soluție sau poate chiar hub-uri care cumpără de la mai mulți, dar ideea este ca produsele respective să fie bine plătite, nu să fie așa, sub costul producției lor sau aproape acolo. Deci trebuie să apară actori care să fie foarte juști cu cât dau fermierului. Deocamdată nu văd decât genul ăsta de grupuri de consumatori, cum ar fi exemplul Cutia țaranului. Deci forme de consum așa, un pic mai planificate, pe comandă și cu cunoaștere. Dar de multe ori vine din partea consumatorului, dacă ei sunt dornici să cunoască, atunci vor face acel efort, vor căuta și așa mai departe.

Un trend destul de generalizat este dispariția micilor producători, destul de rapidă, atât la noi cât și în Statele Unite, Europa și lipsa unei noi generații care să le ia locul. Asta e o chestie care poate exacerba agricultura industrială, un fel de argument „uite, dar avem nevoie de agricultură industrială”. Efectele acestui tip de agricultură asupra mediu și produsele care nu sunt deloc de încredere sunt principalele lucruri care mă alarmează. Mai sunt și guvernele cu politicile agricole care intervin la nivel de sprijin de venit, cu subvențiile, dar nu intervin pe piață, în sensul de a reglementa cumva piața, de a mai tempera cumva cartelizarea și monopolul retailerilor, care e

foarte puternic, merge după propriile reguli. Am auzit, de exemplu, producători în România pentru care una scrie în contractul cu supermarket-ul și alta se întâmplă la fața locului. Și sunt practici destul de injuste și din păcate genul ăsta de comerț devine general. Cu toate că e un val de o nouă generație de fermieri, e totuși insuficient. Și nu îmi place că s-a ajuns la un nivel foarte mare de procesare a alimentelor, și asta îi face pe consumatori incapabili să mai consume ceva în starea naturală, sau cât mai aproape de starea naturală. Deci alegerea asta a scăzut brusc, pentru că pâină și cel mai de bază iaurt are foarte multe alte chestii adăugate. Asta și din nevoia de a folosi alte resurse, amidon din porumb și alte cele.

Mai este și problema că o mare parte din recoltă se folosește pentru biocombustibil și pentru producția animală, de fabrică, industrială. Și asta din nou este ceva absolut groaznic, cu efecte dezastruoase pentru toți cei implicați. În primul rând, în România și în UE până acum nu a existat așa, generalizat, un plafon de plată la fermele foarte mari. Și asta a dus, pur și simplu, la un trend cât mai puternic de a acapara pământul, doar pentru că mai mare înseamnă mai subvenționat. Și atunci, asta a dus și în România la niște prețuri ale pământului mult mai greu de atins decât în trecut, comparat cu veniturile de aicea și comparat cu ce poți să faci. Că asta e, prețul terenului începe să fie foarte deconectat de potențialul lui din punct de vedere economic, pentru că evident, are un potențial natural, dar dacă a fost folosit industrial s-a cam terminat.

Economic, dacă un hectar costa 10.000 de euro, probabil nu poți să speri că 10.000 de euro vor fi produși acolo, în contextul prețurilor mici, nici în 10 ani sau ceva de genul ăsta, pentru că totuși e o suprafață relativ mică, și depinde și de tipul de producție, și așa mai departe.

Amândouă organizațiile – ASAT și Eco Rurales – sunt preocupate de suveranitatea alimentară, asta înseamnă dreptul fiecăruia dintre noi, fiecăreia dintre noi, de a alege, de a decide și de a avea de unde alege. De a nu fi restrânși între a consuma McBurger și celălalt. De a avea deschisă opțiunea, și asta se poate face dacă ai mulți producători, fiecare producând lucruri variate, de a le avea aproape de tine, de a nu trebui să importăm de pe alte continente hrana zilnică. Sau să o pregătim așa cum vrem noi, așa cum este potrivit din punct de vedere cultural. Că unele culturi consumă mai mult de unele și mai puțin de altele. Suveranitatea alimentară se uită la toate chestiile astea. Și altă chestie de justiție, de exemplu, ASAT e foarte preocupată, de exemplu, cu plata dată zilierilor, de contribuțiile sociale ale producătorilor agricoli, de compensația lor, salariul lor just și de a avea transparență. Toate prețurile de producție să fie cunoscute de consumator, discutate, sunt modificări, lumea știe. Sunt chiar și negociate câteodată. Iar Eco Rurales e mai mult de lobby, advocacy, decât de niște implementări concrete. E un vis pentru viitorul apropiat, apropiat și mediu, ca încet încet să lucrăm către crearea unui statut al țăranului, care să protejeze ocupația asta, să îi arate importanța în societate și, pur și simplu,

de a cere și protecție socială, de pensie, sănătate și așa mai departe, pe care nu le am.

În România, în fiecare an apare la știri ce deficit de hrană este, în sensul că anul acesta s-au importat atâtea fructe, atâtea tone de cartofi, atâtea tone de legume, și așa mai departe. Ceea ce este în continuă creștere. Și este așa, spusă pe un ton foarte alarmant, în contextul în care clima ne permite să producem toate astea. Și de ce se importă? Pentru că sunt foarte mulți jucători, intermediari, retailerii, care doresc să-și plaseze bunurile lor. Deci chiar și la lactate se importă, în ciuda potențialului foarte mare de a le produce aici. Și pentru mine asta înseamnă pierderea suverății alimentare la nivelul de național. Nu mă interesează să fie cu steagul României, dar e o chestie de mediu. Unde e mai logic să produci mâncarea? Cât mai aproape de unde o consumi. Și e și o chestie de dumping, în Europa de vest unele industrii sunt așa de bine susținute, că au cantități foarte de mari pe care apoi le varsă pe piețele din Europa de est sau din Africa, mai ales la lactate, și producătorii locali nu pot să facă concurență cu o agricultură puternic subvenționată acolo, și cu sisteme gata construite de procesare și de distribuție. Așa că da, astea duc la pierderea de suveranitate alimentară.

Pentru mine suveranitatea alimentară este, pur și simplu, a reduce dependența de importul de hrană, la nivelul unei regiuni sau unei țări, dar și a nu lua hrana ca atare, ci trebuie să fie hrană nutritivă. Dacă avem satisfăcută

cererea de porumb, nu înseamnă că gata, o să ne hrănim numai cu porumb și totul o să fie ok. Nu, trebuie să fie hrană variată, nutritivă, dar și adecvată cultural. De exemplu, eu dacă sunt parte dintr-un grup etnic care mănâncă mâncare marină sau ceva de genul ăsta, și așa ne trăim noi viața, dacă la un moment dat nu mai am acces la ăsta și am acces numai la McDonalds, nu mai am suveranitatea alimentară a grupului meu etnic. Pentru că mi s-a luat partea asta de mâncare potrivită cultural, sau care este parte din obiceiul nostru, din cultura grupului respectiv.

Limitându-se accesul la produse proaspete și lărgindu-se accesul la chestii gata procesate, încet încet se pierde din obiceiul de a prepara chestiile pe care generațiile dinainte le găteau și le foloseau într-un anumit context cultural, ca obicei. Asta dădea ca rezultat o hrană variată și sezonală și potrivită cu nevoile corpului, în funcție de muncile care erau.

Bogdan Suliman crește pământ în grădina sa agroecologică, Vadu Pașii, Buzău, august 2022, fotografie de Ana Coutinho

Brîndușa Bîrhală în solarul ei cu ocazia Zilei Internaționale a Luptei Țărănești, Stanciova, Timiș, aprilie 2020, fotografie din arhiva Eco Ruralis

Întâlnirea grupului de lucru Eco Ruralis pentru dreptul la semințe, Dâmbroca, Buzău, august 2022, fotografie a Eco Ruralis

SARA: „HRANA ESTE LEGĂTURA CEA MAI DIRECTĂ CU SUPRAVIEȚUIREA NOASTRĂ!”

Sara Rocha este o tânără mamă și activistă și face parte din AMAP—Portugalia (Asociația pentru Susținerea Agriculturii de Proximitate) de aproximativ 10 ani.

Prima AMAP a apărut în Portugalia în 2003, din câte știu eu, în Odemira, grupul există până în prezent, sub denumirea Coșul grădinii, și a fost inspirat de mișcarea care a început în Franța în 2001.

Apoi, în 2012, a fost creată o AMAP în Porto, iar această AMAP a fost creată de un producător, un fermier care avea o companie de producție ecologică în Gaia, numită Projecto Raízes (Proiectul Rădăcini). El, ca fermier, după ce a petrecut o perioadă în Franța și a cunoscut modelul AMAP-urilor, s-a gândit că ar fi o modalitate de a avea o viață mai liniștită ca producător: în loc să fie nevoit să alerge în piețe și să riște să vândă sau să nu vândă, să aibă un grup de consumatori care să îi susțină direct producția cu un angajament pe termen lung sau mediu/lung. Aceasta este ideea din spatele AMAP: un grup de consumatori se adună pentru a susține unul sau mai mulți producători comandă anticipat întreaga

producție dintr-un sezon, deci luându-și un angajament. Cu alte cuvinte, nu este o comandă săptămânală, ci este un angajament pe trei luni pentru fiecare sezon agricol și oamenii plătesc în avans pentru această perioadă, iar apoi merg săptămânal să își ridice coșurile/produsele comandate acolo.

Prima AMAP din Porto a funcționat între 2012 și 2014, apoi s-au oprit pentru că el însuși a părăsit compania, partenerul său a rămas în companie, dar nu a continuat grupul de consumatori și a încetat să mai funcționeze. Abia la sfârșitul anului 2015 a fost creată din nou o AMAP la Gaia și apoi la Porto, după ce am organizat prima întâlnire națională a AMAP la sfârșitul anului 2015, care a reunit în jur de 100 de persoane din toată țara și 35 de organizații, de la grupuri de consumatori, la companii sau actori/persoane legate de lumea agroalimentară, și am avut un weekend de discuții despre conceptul de AMAP-uri, precum și modalități de a stimula acest tip de circuit scurt. A fost prezentă o persoană de la Prove, președintele Smart Farmer, care abia începea la acea vreme, și apoi alte grupuri mici, mai activiste, mai instituționale, o mare diversitate de oameni. A fost un moment important pentru a aduna voința de a relua activitatea în nord, cel puțin, unde eram mai bine conectați, așa că imediat după aceea a fost creată Gaia AMAP, care funcționează și astăzi.

A mai existat un experiment, numit AMEP, legat nu de agricultura de proximitate, ci de economia de proximitate, și care urma modelul AMAP-urilor, dar

în loc să existe unul, doi sau trei producători care să aprovizioneze un grup de consumatori, ideea era că toți consumatorii erau și producători de ceva. Cu toții știm să facem ceva, iaurturi, gemuri, pâine și tot așa. A fost vorba de a organiza o formă de producție/consum/distribuție în care fiecare era producător și consumator și putea folosi moneda socială, în cadrul mișcării de economie solidară care a existat în Porto. Am aflat apoi că urma să aibă loc o întâlnire la Berlin, o întâlnire europeană a economiei solidare, unde urmau să se întâlnească AMAP-urile, așa că asociația a finanțat călătoria lui Pedro (alt membru AMEP și AMAP) pentru a participa la acea întâlnire europeană, pentru a aduce vești în Portugalia despre ceea ce se întâmpla în alte zone. Această participare a fost foarte importantă pentru că el s-a întors plin de energie și, de asemenea, cu niște fonduri pe care rețeaua europeană ni le-a oferit pentru a încerca să ne mobilizăm, a fost ceva simbolic, cam 1000 de euro. Suma nu e relevantă, dar a fost un mic ajutor pentru a organiza o întâlnire, pentru a aduna oameni în Portugalia, pentru că era o țară în care conceptul și practicile nu aveau încă o mare vizibilitate, reprezentare, și astfel, cu acest sprijin și cu informațiile pe care le-am adus de la Berlin, am decis să organizăm întâlnirea din Porto, la Fundația Serralves. După această întâlnire, asociația „Moving Cause” a decis să înființeze AMAP Gaia și, câteva luni mai târziu, AMAP Porto. Producătorii care au participat la întâlnire, cei din

Gaia, erau deja mai mult sau mai puțin cunoscuți, iar cei care aprovizionează Gaia sunt din Guimarães, sau mai degrabă din Vizela, iar producătorul din Porto, principalul producător care aprovizionează AMAP Porto cu horticultură este din Famalicão, deci nu sunt din oraș, dar sunt destul de aproape.

AMAP este deja o versiune mai realistă, mai pragmatică a implicării într-o acțiune colectivă pentru a ne ocupa de bunul comun care este hrana, pentru a oferi o viață mai demnă celor care o produc, pentru a fi mai aproape de hrană, de unde vine ea și cum este produsă și așa mai departe, și împreună să ne înțelegem în alte forme de organizare, astfel încât să putem merge mai departe cu acest model. Principiile AMAP încearcă să salveze o apropiere/proximitate care s-a pierdut, o grijă față de mediul în care se produc alimentele, care s-a pierdut de asemenea, odată cu formele industriale de producție agroalimentară. Scrisoarea de principii abordează mai multe dintre aceste puncte, are legătură cu ideile de suveranitate alimentară, de economie solidară, în opoziție cu modelul economiei capitaliste. Nu este vorba că toți cei care participă la AMAP sunt cei mai mari activiști din lume, cu un discurs super politizat. Mulți oameni pot avea motivații mult mai individualiste, cum ar fi „vreau să mănânc mai bine sau aceste produse au o aromă care îmi place mai mult, pe care o apreciez mai mult”, și nu atât de mult o idee colectivă că împreună vom schimba sistemul și vom face lucrurile altfel.

În cazul asociației din Porto, caz pe care îl cunosc cel mai bine pentru că sunt și eu consumatoare acolo, există și un spațiu al asociației tare plăcut, și acest lucru este important. De fapt, am avut această experiență în AMEP, în experiența anterioară în care am vorbit despre moneda socială, a fost un moment în care spațiul a încetat să mai fie atât de primitiv pentru că nu mai erau oameni care să se ocupe de el, să pregătească mesele, să păstreze totul curat, îngrijit și ordonat, să miroasă bine, cu flori pe mese și așa mai departe, iar acest lucru a ajuns să influențeze și nivelul de convivialitate pe care era posibil să îl avem sau nu în spațiu. AMAP-ul din Porto are un spațiu luminos, plăcut, oamenii ajung să se întâlnească, să converseze. Uneori se întâmplă și alte lucruri în același spațiu, așa cum a fost cazul unuia dintre consumatori, care este și fermier amator, care a făcut câteva sesiuni de conversații despre agroecologie în spațiul respectiv, tot ca o modalitate de a încerca să promoveze conversații între participanți pentru a cunoaște mai bine ce se află în spatele a ceea ce facem. La aceste întâlniri se stabilesc relații între oameni, noi prietenii, se obțin noi informații.

Producătorii din Famalicão, sunt cupluri tinere, de aproximativ 30 -40 de ani, care au trăit la oraș și care în ultimii zece ani au decis să se mute la țară și au început să facă agricultură. Ei implică și oameni de la sate, din locurile în care locuiesc, în producția lor, în munca lor sau cel puțin în anumite momente de recoltare, plantare sau semănat.

Desigur, eu cred că totul începe cu aceste micro-acțiuni care trebuie să fie multiplicare peste tot. Nu este vorba de a face ca fiecare grup de consumatori să crească, pentru că atunci se pierd unele dintre principiile care ne ghidează, nu mai există proximitate, nu mai există o relație directă. Ci mai degrabă este vorba despre de a multiplica numărul de inițiative, de a le avea în fiecare cartier, astfel încât să avem din nou informații, astfel încât fiecare consumator să știe de unde provine ceea ce mănâncă, cine produce, cum este produs, în linie cu principiile de suveranitate alimentară, în loc să cumpere alimente ambalate dintr-un supermarket despre care nu are nici o idee de unde provin, cum au fost produse, cum trăiesc cei care le-au produs. Parțial suntem capabili să garantăm că știm, că suntem mai direct legați de hrană și de cei care o reproduc și ne-o aduc. Dar, bineînțeles, în acest fel viziunea macro este foarte dificilă, cum să schimbi întregul sistem la nivel național. Mă amețește doar gândul asta, pentru că sistemul, modelul dominant este foarte puternic. Oamenii continuă să își facă cumpărăturile în supermarketuri, se pare că este mai ușor sau mai ieftin, deși pierdem din vedere timpul petrecut pentru a ajunge în acele locuri și energia consumată în acest proces, și cât de deconectați devenim de ceea ce ne ține în viață. Dar cred că modelul AMAP este o modalitate foarte pragmatică, foarte reală de a face o mică schimbare, care, desigur, trebuie să fie multiplicată de mii de ori, în mii de locuri, în mii de grupuri mici care își sprijină direct producătorii,

care știu cum trăiesc, cum produc, de ce au nevoie și cum se face ceea ce mâncăm.

Cred că unul dintre obstacole pentru a reuși este faptul că suntem atât de obișnuiți să trăim într-un mod foarte individualist, încât orice lucru care ne cere să purtăm conversații importante în colectiv — discuții, decizii, adunări – devine dificil. În general oamenii nu sunt foarte înclinați spre asta, nu au timp, nu au voință, nu au capacitatea de a discuta, există conflicte. Cred că lipsește o pedagogie a colectivismului pentru ca noi să fim mai capabili să luăm decizii și să mergem mai departe împreună, să înțelegem că nu doar ideile noastre individuale pot merge mai departe, că este necesar un proces de discuții, de căutare a consensului. În Portugalia, după 2012, după proteste, mișcări și austeritate, și după ce mai mulți prieteni au emigrat pentru că nu aveau de lucru, nu aveau condiții, am început să mă interesez de economia solidară, de alte modalități de a asigura traiul oamenilor atunci când banii nu sunt suficienți.

Mâncarea este cel mai elementar lucru pe care îl avem pentru supraviețuire, trebuie să ne hrănim în fiecare zi, trebuie să cheltuim bani pentru mâncare în fiecare zi, așa că ar fi o modalitate ușoară de a începe, de a avea control asupra locului unde ne cheltuim cei mai mulți bani, de a organiza alte modalități de a ne îngriji, de a rezolva această problemă. Pentru mine, hrana este centrul, este ceea ce este, este legătura cea mai directă cu supraviețuirea noastră, deci și cum se pot organiza oamenii în mod colectiv în jurul hranei pentru a crea alte forme de economie.

FERNANDA: „AGRICULTURA LA SCARĂ MICĂ HRĂNEȘTE LUMEA!”

Fernanda Abreu și-a dedicat viața agriculturii și învățământului, optând pentru agricultura biologică când a împlinit 50 de ani.

Toată viața mea profesională a fost dedicată agriculturii și învățământului. Am început la liceu predând chimie și fizică. Am continuat cu instruirea agricolă și cu asistența fermierilor, agricultura convențională, apoi am lucrat și într-o asociație de producție integrată, după am lucrat într-un depozit unde am oferit asistență. Și în acest depozit am reușit să introduc agricultura ecologică, dar a durat cam șapte, opt ani până când au acceptat că agricultura ecologică ar fi o opțiune. Și apoi au reușit să vadă după câțiva ani că merge. Ei ambalau semințe și încă vând semințe, iar încăpățânarea mea a fost ca întotdeauna să vândă produse bio, inclusiv semințe.

La vremea respectivă, dacă mi-ar fi urmat sfatul, astăzi ar fi putut fi lideri naționali în vânzarea de semințe ecologice. Nu au vrut. Vorbim de acum cincisprezece ani. Acum o fac, dar, bineînțeles, mai sunt și alți oameni cu multă putere, dar asta e bine. În ciuda faptului că lucram în zona mea profesională, nu mă simțeam foarte

împlinită, pentru că lucram cu agricultura convențională și cu fermierii convenționali, și să văd tot ceea ce se face mă doare foarte tare. Este dureros pentru cei care respectă natura și este dureros pentru cei care respectă ființele umane. Așa că am decis să părăsesc toată această lume a agriculturii convenționale și să produc ceva la nivel mic. Nu mă interesează să produc mult, mă interesează să produc pentru a avea o viață de zi cu zi decentă, pe partea financiară, fără excese, pentru că eu nu văd agricultura ecologică, agricultura durabilă ca pe o agricultură de suprafețe mari, nu văd asta. Văd agricultura ecologică și toate tipurile de agricultură durabilă pe suprafețe mici, mulți oameni care lucrează pe suprafețe mici.

Am ferma disponibilă pentru că am moștenit-o împreună cu sora mea, de la bunicii mei din partea tatălui meu. Am moștenit un teren care avea mă răcini, care a fost abandonat mulți ani și îl recuperăm. Și acolo era deja o livadă diversificată, cu mai mulți pomi și i-am salvat și pe cei care erau sub mă răcini: soiuri vechi de peri, vișini, meri, măslini, de toate. De asemenea, am recuperat câteva plantații de măslini pentru a produce ulei de măslină, cel puțin pentru consumul propriu și pentru a vinde surplusul, și măslină pentru conserve, tot pentru consumul propriu și, ipotetic, ceva de vânzare. Dar noi nu suntem foarte concentrați pe vânzarea de ulei de măslină, pentru că plantația de măslini nu este foarte mare și nu vrem să avem plantații mari, dar să avem cel puțin pentru consumul propriu. În momentul

de față reconcilies agricultura ecologică cu medicamente alternative, yoga, meditație și reiki.

Dacă mă identific ca agricultoare? Desigur, chiar cu multă plăcere mă identific! Ce înseamnă pentru mine să fiu agricultoare? Uite, a fi agricultor înseamnă a fi om de știință, înseamnă a fi muncitor, înseamnă a avea o voință enormă, înseamnă a avea multă răbdare, înseamnă a fi antreprenor, înseamnă a fi vânzătoare, înseamnă a fi o femeie de piață, adică, cred că este totul. Pentru că eu produc, trebuie să vând și mai am o persoană cu mine, suntem doi oameni care punem asta la cale. Nu prea am răbdare să vând în piețe și chestii de genul ăsta, mă enervează un pic, dar există și partea asta, îmi plac piețele.

Apoi, trebuie să ai foarte multe cunoștințe ca să faci acest tip de agricultură, am petrecut mulți ani cercețând și investigând, am caiete peste caiete cu informații despre cum să combini culturile, cum să lupți împotriva dăunătorilor sau a unor boli cu co-asociații, cu niște tratamente cum ar fi săpunul și, nu știu, un milion de plante. Adică, ai nevoie de foarte multe cunoștințe și apoi trebuie să te uiți la plantă și să știi de ce are nevoie, și cred că asta presupune și răbdare. Mai este și partea unui om de știință — să caute mereu lucruri noi, să cunoască lucruri noi. Și îți trebuie și multă răbdare, pentru că, agricultura este muncă foarte multă, îți trebuie un mare spirit de sacrificiu, trebuie să mă trezesc foarte devreme vara să vin să ud, să cresc culturile. Mă odihnesc pe timp de caniculă, apoi vin acasă seara târziu, este un mare

spirit de sacrificiu. Și după aceea când te duci să vinzi produsele în piață, vin clienții și spun „Ah, ceapa la 1 euro kilogramul e atât de scump!” — pentru numele lui Dumnezeu!

Oamenii nu au nici cea mai vagă idee despre munca care o implică producerea oricărui lucru, de la culesul semințelor, semănat, plantat, plivit, îngrijirea produsului final. Totul este scump, dar apoi, și asta mă revoltă profund. Cu multă energie bună, cu multă afecțiune, cu multă dragoste pentru pământ și pentru culturi și apoi ajungem la o piață sau la un târg „A, e foarte scump”, se duc la magazin, la supermarketuri și cumpără gunoaie autentice. Pentru că, atunci când vin din Spania, nu au niciun control, ajung în Portugalia cu reziduuri uriașe de produse pe care nici măcar nu le folosim în Portugalia, pentru că nu sunt autorizate, cumpără lucruri la un preț de două ori mai mare.

Aici, faptul că sunt aproape de familie este, de asemenea, grozav. Încerc să absorb informațiile, unchiul meu este și el bătrân, iar mătușa mea locuiește în apropiere de terenul pe care îl am acolo, în Oleiros, și încerc să absorb toate informațiile, la nivel de practici tradiționale, de exemplu, pentru a face vinul. Mătușa mea m-a învățat să văd când o găină depune ouă și când nu, este foarte ușor, iar acestea sunt lucrurile care sunt foarte importante și pe care încerc să le fac. Am vorbit deja cu mai multe persoane, dar cum sunt aici de puțin timp, nu am avansat încă prea mult, și anume să merg în sate, la oamenii mai în vârstă și să încerc să învăț. Se pierde această

cunoaștere, adesea este vorba de folosirea plantelor, de practicile agricole: de ce semeni acum și nu mai târziu? De ce faci asta acum și nu mai târziu? Când sunt oameni mai în vârstă, nu mă deranjează atât de mult că folosesc produse chimice, pentru că sunt oameni care au trăit în anii ,70, ,80, cu boom-ul pesticidelor. La tineri mă doare mai tare, la cei de patruzeci de ani, treizeci de ani, acei tineri au mulți oameni cu care lucrează și ei știu mai bine. Am cunoscut niște oameni în zona Montijo care tratau cartofii de două, trei ori pe săptămână, pentru mucegai, asta e o barbarie, tratament preventiv și curativ, eradicator, toate la un loc! Bineînțeles că sunt conștienți de ceea ce fac! Oamenii știu foarte bine! Acum, cei mai tineri nu sunt așa, pentru că majoritatea oamenilor sunt educați, au cel puțin 9 sau 12 clase. Nu știu să citească etichetele? O fișă cu date de securitate?

Da, cred că agricultura familială, care este tipul meu de agricultură, este diferită, deoarece oamenii din familie lucrează împreună, și aplică practici care sunt puțin mai naturale. Pentru că cei mai tineri învață de la cei mai în vârstă, cred că e așa. Zonele sunt mai mici, nu mai cauți atât de mult subvențiile. Implică și o diversitate mult mai mare, fără îndoială, deoarece nu producem doar pentru a vinde, ne vindem doar surplusul, ci producem pentru a mânca, deci există o mare diversitate. Când sunt în piață sau în Alpedrinha sau în altă parte, colegii mei spun „Ah, ce colorată e taraba ta!”. Da, pentru că dacă ai multe lucruri, ajunge să fie colorată, e roșie, e portocalie, e verde.

Agricultura ecologică așa cum o cunoaștem noi, este o agricultură, cum să spun, impusă, aproape. Asta este permis, asta nu este permis, legile vin din partea Comunității europene și sunt aplicate în Portugalia. Această întreagă panoplie de legi se află în spatele ei: este permis, nu este permis și asta și asta. Pentru mine, agricultura durabilă este o agricultură care preia informații din toate tipurile de agricultură care lucrează cu natura, cum ar fi biodinamica, permacultura, agricultura naturală și așa mai departe, cum ar fi agricultura sintropică, cum ar fi orice! Bineînțeles, trebuie să am cunoștințele din spatele ei, și asta încerc să fac. Mi-a luat câțiva ani, am adunat informații și am studiat pentru ca acum să le pot aplica. De aceea spun că tipul de agricultură pe care o fac, pe care sper să o fac atunci când vom avea acest lucru mai mult sau mai puțin în vigoare, ceea ce este încă puțin confuz în acest moment, este exact acest tip de agricultură.

În ceea ce privește statutul agriculturii familiale³, persoana care m-a asistat când am încercat să îl obțin încă nu era la curent cu problema, între timp legea a fost deja adoptată, dar de atunci nu am mai revenit și nu știu. Subvenția înseamnă că suntem puțin blocați, cum ar fi cu certificarea, care este o altă porcărie. Din păcate, în Portugalia avem doar certificare biologică, iar pentru ca

3. În Portugalia există, din 2019, o lege care clarifică beneficiile și responsabilitățile acelor țărani și agricultori care practică agricultura familială și corespund criteriilor pentru a obține acest statut.

eu să pot vinde produsele mele ca fiind durabile, biologice, trebuie să fiu certificată.

Vând produsele în piața din Alpedrinha, în Fundão, aici, în Castelo Branco, fac coșuri, le vând oamenilor din oraș care ne cunosc și uneori le livrăm și la ei acasă. Este viabil, cel puțin mie îmi dă un sentiment de bunăstare imens, pentru că pentru mine pământul este foarte important, iubesc cu adevărat pământul, și este ceva ce nu știu cum să explic. Este vorba de a lucra pământul care a fost lucrat de strămoșii noștri, nu-i așa? Este în același loc unde au trăit strămoșii noștri. Eu am un teren care vine de la străbunicii mei, stră-străbunicii mei, adică pietrele care au fost puse de străbunicii mei sunt încă acolo. Terasele construite de stră-stră-străbunicii mei, sau chiar mai demult, au fost lăsate din generație în generație, iar asta e foarte important pentru mine.

Eu încă mai cred într-un lucru: nu agricultura la scară mare hrănește lumea, ci agricultura la scară mică, iar dacă noi, prin politici, am putea pune în aplicare agricultura la scară mică, încurajând oamenii, toți cei care au o curte să cultive, toți cei care au pământ ar putea face ceva. Desigur, acest lucru este imposibil la nivel politic, dar dacă oamenii ar fi interesați de agricultura la scară mică, am avea cu siguranță mai multă hrană de calitate și nu am avea nevoie atât de mult de agricultura industrială. Iar statistic este agricultura mică cea care hrănește lumea, nu agricultura mare. Cine se hrănește cu marea agricultură? Animalele, o mulțime de animale. De exemplu, soia,

porumbul din Statele Unite și din Brazilia sunt aproape în totalitate pentru animale.

A mânca aici, acasă, este un lucru minunat, pentru că fiecare vorbește cu ceilalți, toată lumea trăiește împreună. Aici, la prânz, uneori suntem doar câțiva oameni la prânz, mama vorbește cu nepoatele mele, cu sora mea, pentru că ajungem să mâncăm împreună. Și oamenii se întâlnesc acolo, este această conviețuire zilnică care este interesantă. Asta e mâncarea bună, o masă plină, o masă cu de toate, cu toate culorile pe masă. Societatea noastră nu este deloc programată pentru bunăstarea familiei, nici la nivel alimentar, nici la orice alt nivel. Toată lumea așteaptă mereu sfârșitul de săptămână pentru a fi cu familia, pentru a socializa, ceea ce este foarte rău.

Centre for Social Studies
University of Coimbra

Cofinanciado por:

UNIÃO EUROPEIA
Fundo Europeu
de Desenvolvimento Regional

9 789730 374575